

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
ТА РОЛЬОВИХ УСТАНОВОК У ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ**

Виконала: студентка II курсу,
групи 8.0530-з
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: 053 Психологія
Яковчук Дарії Дмитрівни
Керівник: к.психол.н., доцент кафедри
психології Лукасевич О.А.
Рецензент: к.псих.н., доцент кафедри
психології Грединарова О.М.

Запоріжжя

2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2021 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ
Яковчук Дарії Дмитрівни

1. Тема роботи Психологічні особливості ціннісних орієнтацій та рольових установок у партнерських відносинах

керівник работик.психол.н., доцент кафедри психології Лукасевич О.А

затверджені наказом ЗНУ від «30» липня 2021 року № 1137-с

2. Термін подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: розкрити поняття партнерства в психологічній літературі; проаналізувати діалог як цінність та основу партнерства; розглянути поняття подружніх відносин у психології; проаналізувати варіанти розвитку рольових установок у подружніх відносинах; розкрити особливості партнерських відносин в подружньому житті; проаналізувати партнерські відносини на прикладі шлюбних стосунків.

5. Перелік графічного матеріалу

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Лукаsevич О.А., доцент		
Розділ 1	Лукаsevич О.А., доцент		
Розділ 2	Лукаsevич О.А., доцент		
Висновки	Лукаsevич О.А., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-березень 2021 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2021 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2021 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	червень-липень 2021 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	вересень 2021 р.	Виконано
6	Написання висновків	жовтень 2021 р.	Виконано
7	Передзахист	листопад 2021 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	листопад 2021 р.	Виконано

Студент _____ Д.Д. Яковчук

Керівник роботи _____ О.А. Лукаsevич

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 74 сторінки, 2 таблиць, 61 джерело, 4 додатки.

Об'єкт дослідження - партнерські відносини.

Предмет дослідження - психологічні особливості ціннісних орієнтацій та рольових установок у партнерських відносинах.

Мета роботи полягає в аналізі психологічних особливостей ціннісних орієнтацій та рольових установок у партнерських відносинах.

Гіпотеза: партнерські відносини передбачають взаємну зацікавленість сторін, повагу та врахування інтересів партнерів. Ці відносини будуються на засадах довіри, поваги, доброзичливості, рівності, свободи вибору. Передбачаються взаємна відповідальність за спільну справу, обов'язковість виконання досягнутих домовленостей та за системність виконання прийнятих у рамках соціального партнерства угод, договорів та рішень.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, порівняння, абстрагування й конкретизація – для теоретичного вивчення наукової проблеми; емпіричні – діагностичні (анкетування, тестування, опитування, бесіди, інтерв'ювання).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що був проведений комплексний аналіз існуючих точок зору в психологічній літературі щодо психологічних особливостей ціннісних орієнтацій та рольових установок у партнерських відносинах.

Отримані в результаті дослідження, можуть застосовуватися психологами-практиками і працівниками психологічних служб в організації консультативної, психопрофілактичної і психокорекційної роботи.

ПАРТНЕРСЬКІ ВІДНОСИНИ, ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ, РОЛЬОВІ УСТАНОВКИ

SUMMARY

Lukasevich D.D. Psychological features of value orientations and role attitudes in partnerships

Qualifying work of the master: 74 pages, 2 tables, 61 sources, 4 appendix.

The object of research is partnership.

The subject of research is the psychological features of value orientations and role attitudes in partnerships.

The purpose of the work is to analyze the psychological characteristics of value orientations and role attitudes in partnerships.

Hypothesis: partnerships involve mutual interest of the parties, respect and consideration of the interests of partners. These relations are built on the principles of trust, respect, friendliness, equality, freedom of choice. There is a mutual responsibility for the common cause, the obligation to implement the agreements reached and for the systematic implementation of agreements, treaties and decisions adopted in the framework of social partnership.

Research methods: theoretical - analysis, synthesis, classification, generalization, comparison, abstraction and concretization - for the theoretical study of a scientific problem; empirical - diagnostic (questionnaires, testing, surveys, interviews, interviews).

The scientific novelty of the work is that a comprehensive analysis of existing views in the psychological literature on the psychological characteristics of value orientations and role attitudes in partnerships.

The results of the study can be used by psychologists and practitioners of psychological services in the organization of counseling, psychoprophylactic and psychocorrectional.

PARTNERSHIP, VALUE ORIENTATIONS, ROLE INSTALLATIONS

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ I Теоретичні аспекти проблеми партнерських відносин.....	10
1.1 Поняття партнерства в психологічній літературі.....	10
1.2 Діалог як ціннісність та основа партнерства.....	14
РОЗДІЛ II Обґрунтування моделі партнерства на прикладі подружніх відносин.....	28
2.1 Поняття подружніх відносин у психології.....	28
2.2 Варіанти розвитку рольових установок у подружніх відносинах.....	30
2.3 Особливості партнерських відносин в подружньому житті.....	44
2.4 Моніторинг партнерських відносин на прикладі шлюбних стосунків.....	54
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Партнерство – феномен, який досить широко представлений у таких галузях, як економіка, психологія, соціальна філософія. Економіка розглядає партнерство як етичний початок, як організаційний принцип. Воно означає визнання взаємозалежності та солідарності в соціальному контексті, а також визнання різноманітних соціальних інтересів окремих суспільних груп і, як наслідок, надання їм права брати участь у політичних та економічних процесах, у прийнятті управлінських рішень. Партнерство та участь покращують трудові відносини та психологічний клімат на підприємствах. У результаті службовці виявляють більше розуміння до проблем підприємства, вони активніші у підвищенні продуктивності та розподілі доходів. Зростання ролі соціального партнерства призводить до зміни традиційних колективних переговорів на спільні консультації між профспілками та підприємцями.

Ознаки соціального партнерства різноманітні. Партнерство одна із найважливіших регуляторів сучасного демократичного типу громадських відносин; виступає як соціетальне явище, що охоплює і пронизує основні сфери соціального життя суспільства; має та формує власні правові механізми. Соціальне партнерство це одне з тих досягнень західної цивілізації, яке повною мірою може бути реалізовано на російському ґрунті.

Соціальне партнерство будується на певних фундаментальних принципах та нормах і ґрунтується на добровільності визнання партнерами один одного як учасників суспільних відносин. Вирішальним у відносинах соціального партнерства виступає фактор взаємної корисності - ці відносини передбачають взаємну зацікавленість сторін, повагу та врахування інтересів партнерів. Ці відносини будуються на засадах довіри, поваги, доброзичливості, рівності, свободи вибору. Передбачаються взаємна відповідальність за спільну справу, обов'язковість виконання досягнутих домовленостей та за системність виконання прийнятих у рамках соціального партнерства угод, договорів та

рішень. Відносини відрізняються безкорисливістю та солідарністю, формальні моменти в них явно переважають неформальні, що полегшує взаємодію, спілкування, нівелюючи особисті симпатії, антипатії, ворожість.

Разом з тим, слід зазначити, що у будь-яких міжособистісних відносинах необхідно вміти зберегти власну особистість, власний простір, оскільки ситуація повного поглинання двох може супроводжуватися невдовзі їх повним усуненням. Завжди потрібно залишати місце для особистого простору, навіть перебуваючи в інтимних стосунках із кимось іншим, і не віддаватися цим відносинам настільки, щоб втратити його.

Таким чином, партнерські відносини мають у своїй основі, окрім усвідомлення спільності мети та наявності волі до її досягнення, уміння зрозуміти іншого, знайти те спільне, що допоможе суб'єктам взаємодії, використовуючи можливості обох сторін, діяти цивілізовано, розумно, для загального блага.

Ступінь дослідження проблеми. У сучасній науці не існує єдиного трактування сутності партнерства і воно має міждисциплінарний підхід. Так, партнерство стало об'єктом наукових досліджень у сфері міжнародних відносин та бізнесу (Н. Чухрай, Я. Криворучко), туризмі (А. Татаринцева), при побудові взаємин між членами сім'ї та у процесі взаємодії вчителя з учнем (Г. Горська, О. Коханова, Г. Чернявська, І. Ворожцова, О. Новоженіна), при вирішенні конфліктів (Н. Пов'якель) та інших дослідників.

Об'єкт дослідження -партнерські відносини. Предмет дослідження - психологічні особливості ціннісних орієнтацій та рольових установок у партнерських відносинах. Мета роботи полягає в аналізі психологічних особливостей ціннісних орієнтацій та рольових установок у партнерських відносинах. Завдання роботи:

- розкрити поняття партнерства в психологічній літературі;
- проаналізувати діалог як цінність та основу партнерства;
- розглянути поняття подружніх відносин у психології;

- проаналізувати варіанти розвитку рольових установок у подружніх відносинах;
- розкрити особливості партнерських відносин в подружньому житті;
- проаналізувати партнерські відносини на прикладі шлюбних стосунків.

Для реалізації завдань застосовувалися такі **методи** дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, порівняння, абстрагування й конкретизація – для теоретичного вивчення наукової проблеми; емпіричні – діагностичні (анкетування, тестування, опитування, бесіди, інтерв'ювання).

Гіпотеза: партнерські відносини передбачають взаємну зацікавленість сторін, повагу та врахування інтересів партнерів. Ці відносини будуються на засадах довіри, поваги, доброзичливості, рівності, свободи вибору. Передбачаються взаємна відповідальність за спільну справу, обов'язковість виконання досягнутих домовленостей та за системність виконання прийнятих у рамках соціального партнерства угод, договорів та рішень.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в аналізі партнерських відносин та їх ціннісної складової.

Отримані в результаті дослідження, можуть застосовуватися психологами-практиками і працівниками психологічних служб в організації консультативної, психопрофілактичної і психокорекційної роботи.

Структура роботи: складається зі вступу, двох розділів та висновків до них, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН

1.1 Поняття партнерства в психологічній літературі

У науці термін «партнерство» набуває свого значення 80-х роках ХХ століття, як правило, розуміється як співпраця. У відносинах суб'єкт - суб'єкт партнерство як співучасть є однією з форм реалізації співробітництва, поряд із співдружністю, співпереживанням, співтворчістю, співуправлінням.

Партнерство характеризується як найвища форма взаємодій при вирішенні творчих завдань. Здатність до партнерства постає як показник набуття самостійності, розвитку продуктивної особистості та вищої форми самоорганізації.

Американський соціальний психолог К.Н.Томас, визначаючи індивідуальні характеристики поведінки у конфлікті, визначає партнерство як стратегію поведінки з орієнтацією на врахування інтересів та потреб партнера на протилежність другій стратегії - напористості. Партнерство у тесті К.М. Томаса це – стратегія згоди, пошуку та примноження спільних інтересів [39, 229].

Є.А. Крюкова, досліджуючи основи проектування та застосування особистісно-розвивальних засобів, визначає ситуацію розвитку особистості, під якою розуміється цілісна система умов, що запускає механізм особистісного розвитку. Одна з підструктур особистісно-розвивальної ситуації – міжособистісне партнерство, кроками проектування якої є – вікова програма соціалізації входження дитини до соціуму; вибір моделей партнерства та співробітництва, адекватних віковим колізіям; експлікація «я» через комунікативний аспект різних видів діяльності; виявлення досвіду у процесі досягнення колективних цілей [30].

Між співпрацею та партнерством нелегко провести кордон. Деякі дослідники проблем використовують ці поняття як синонімічні, взаємозамінні [4]. Поняття «співпраця» і «партнерство», що використовуються часто разом, дійсно близькі один до одного, хоча повністю не ідентичні. Співпраця – такий стиль відносин, який передбачає спільну діяльність у пошуку та вирішення проблем. Еталонним критерієм співробітництва є створення внутрішньої самоорганізації. Оскільки здатність до партнерства є показник вищої форми самоорганізації, можна дійти висновку, що співробітництво породжує партнерство. Отже, партнерство - це співробітництво, що конституює всю спільну діяльність, спілкування, і поведінку, тобто. така співпраця, яка самоорганізована на основі добровільної відповідальності та рівності у досягненні спільних цілей та результатів діяльності.

Можна розуміти партнерство як взаємодію. В арсеналі науки існує велика різноманітність підходів до визначення сутності, змісту та форм взаємодії. У психолого - педагогічній літературі поняття «взаємодія» визначається як узгоджена діяльність по досягненню поставлених цілей і результатів, за рішенням учасниками значущою для них проблеми або про завдання. Термін «інтеракція» (взаємодія) інтерпретується також як одна з трьох сторін прояву спілкування, і як форма організації діяльності. Інтеракція як сторона спілкування є взаємодія та вплив людей один з одним у процесі міжособистісних відносин [5, 23]. Інтеракція, що інтерпретується як форма організації спільної діяльності є базисний компонент у структурі спілкування, оскільки вона детермінує особливості комунікативної та перцептивної сторін [38, 19]. Уточнює це поняття таке визначення: «Взаємодія - це процес, що складається з: фізичного контакту, спільного переміщення у просторі, спільної групової чи масової дії, з духовного вербального контакту, невербального інформаційного контакту. Як процес взаємодію характеризують: кооперативна діяльність, інформаційний зв'язок, взаємовплив, взаємовідносини, взаєморозуміння» [46, 26]. Вирізняють різні типи взаємодії: навчальна, соціальна, комунікативна, предметна, педагогічна.

У наукових дослідженнях взаємодія представлена різними моделями, такими як особистісно-орієнтована, суб'єктно-суб'єктна; індивідуально - орієнтована, об'єктно-суб'єктна безпосередня і опосередкована; самоорієнтована, суб'єктна. В основі їхньої розробки лежить процес пошуку альтернативи авторитарній, суб'єктно-об'єктній формі взаємодії. У різних моделях складаються неоднакові умови у розвиток і саморозвитку особистості.

Отже, існують різні погляди таке явище, як партнерство. Але так чи інакше вони пов'язані з проблемою встановлення нових відносин між суб'єктами.

В основі партнерства лежить ідея діалогу як рівноправної взаємодії особистостей, основа якого - особистісні взаємини, відносини вільних, неповторних суб'єктів. Специфіка партнерства визначається самим терміном «співучасть» (PARTNERSHIP – від англ. слова «part» – частина єдиного цілого), який передбачає часткову тотожність та нетотожність. Брати участь - означає бути частиною і брати участь. Реалізація цих процесів передбачає ідентифікацію як адаптацію особистості соціуму у вигляді засвоєння нею соціальної ролі - партнера і автономність як становлення індивідуальності з недостатнім розвитком здібностей, які забезпечують успішне оволодіння різними видами діяльності та спілкування. Вміння будувати відносини на основі злиття цих двох цінностей веде до спільної навчальної діяльності, дружньої взаємодії викладача та студента як автономних особистостей, які працюють над досягненням спільних цілей, маючи право на своєрідність, неповторність, самостійність. Таким чином, термін «партнерство» пов'язаний із самовизначенням у спільній діяльності, з усвідомленням своєї самоцінності та цінності іншого.

Таблиця 1.1

Показники та рівні ціннісних орієнтацій партнерства

	Активна Творча позиція щодо себе та іншого	Комфортність у взаємовідносинах	Здатність до спільних дій	Автономність і (незалежність)
Низький	Бажання проявити себе на тлі Інших	Низький рівень комунікабельності, нейтральне ставлення до партнерства	Активна індивідуальна діяльність без урахування інтересів партнера, мета- загальна, але спосіб пошуку рішення індивідуальний	Виконавча ініціатива, низький рівень активності
Середній	Формування мотивації на розуміння іншого, зацікавлене прагнення контактів, відкритого діалогу	Оволодіння практикою діалогу і дискусії, позитивне ставлення до партнерства дух суперництва на тлі конструктивного співробітництва	Спільно - групова діяльність з діловим рівнем спілкування, спільний пошук вирішення завдань яка призводить успішності партнерства	Пізнавальна ініціатива, становлення механізмів саморегуляції, націленість на компроміс
Високий	Прагнення реалізувати себе у спільній творчій діяльності, відкритість діалогу	Навички діалогічного спілкування, високий рівень комунікабельності, емоційно забарвлене ставлення до партнерства	Колективно - творча діяльність, високий рівень суб'єктної взаємодії, взаємне навчання	Творча ініціатива, активний сам прояв у спільних справах, елементи конкуренції, демократичність дій

Основна відмінність партнерства – це неприйнятність авторитарної позиції, домінування однієї позиції над іншою. У рамках партнерської взаємодії

як компромісної форми формуються взаємини рівнозначних, демократично налаштованих партнерів з рівною, але різною участю у проектуванні, організації та здійсненні діяльності, що веде до їх особистісного розвитку. Партнерство передбачає персональну відповідальність за вибір. При вирішенні найближчих конкретних завдань партнери виграють або програють, але стратегічно тільки виграють. У зв'язку з цим партнерство має більш широкий спектр стратегій співробітництва, який дозволяє організувати збалансовані взаємини.

Інший важливий принцип - добровільність - реалізується у здобутку особистісних смислів у діяльності та у взаємодії (орієнтованих на особистісний розвиток) та спрямованості особистісного потенціалу кожного партнера на реалізацію спільно знайдених смислів. Добровільність означає тут свідомий, максимально продуктивний та безкорисливий внесок партнера у спільну діяльність.

Сутність принципу рівнозначності реалізується в таких характеристиках «значного іншого», як референтність, атракція, особистісний статус, які в умовах партнерства мають рівновеликі показники. При цьому мають на увазі не вузькоіндивідуальні характеристики (характер, інтереси, темперамент), а особистісні прояви.

Отже, партнерство розуміється як взаємовідносини, організовані у процесі спільної діяльності щодо досягнення спільних цілей на засадах рівності, добровільності, рівнозначності та взаємоцінності.

1.2 Діалог як цінність та основа партнерства

Партнерство визначається духовним потенціалом діалогу як засади партнерських відносин. Відносини партнерства вибудовуються на діалогічному контакті, який неможливий без емпатичної уваги, «безумовного прийняття» особи партнера, взаємної довіри, доброзичливості. Найближчий успіх партнерства залежить від духовного досвіду, творення, утворення внутрішнього

світу, що накопичується одночасно з діалогічним наверненням. На місце виходять моральні цінності взаємодіючих сторін, свобода як прояв духовного «Я», спільність, причетність іншому, духовна гідність людини. «Домінанти іншого» це бачення партнера реально, об'єктивно, не переносячи на нього свої власні пристрасті, інтереси, оцінки. «Домінанта на Співрозмовника - це безроздільне, цілковите звернення нього» [55, 30]. Необхідна і правильна, оптимальна дистанція у відносинах, яка зберігає красу відносин, сприяє їх міцності та глибині.

Для визначення сутнісних характеристик діалогічної взаємодії партнерства необхідно звернутися до різних трактувань діалогу, коріння яких сягає минулого.

Діалог давно привернув до себе увагу дослідників та практиків. Вперше використав його у навчанні та вихованні давньогрецький мислитель Сократ. Його знамениті діалоги, які дійшли до нас у викладі Платона, послужили основою особливого мистецтва - майевтики. Сократ не підноситься над співрозмовником. Його діалоги і сьогодні є взірцем риторичної майстерності. Вони відрізнялися гранично точним формулюванням питання, поважним зверненням до співрозмовника, наданням співбесіднику ролі повноправних опонентів. Сократівські бесіди давали відчуття повної інтелектуальної незалежності. Навмисна відсутність навіть найменшої категоричності, постійна демонстрація готовності поступитися, повага до волі іншого, визнання своєї провини, використання словесного обороту з займенником «ми» - це прийоми, з допомогою яких Сократ знімав невпевненість і підводив до самостійного судження.

Відомі бесіди та діалоги Галілея, блискуче проаналізовані В.С.Біблером, який показав їхній основний принцип відкритого та прихованого протистояння позицій.

У сучасних наукових дослідженнях у найзагальнішому вигляді діалог є взаємоспрямований інформаційний зв'язок учасників комунікації на відміну односпрямованого зв'язку, монологу. Діалог це процес руху, розвитку,

зумовлений плюральністю підходів, позицій, який дає можливість обміну різним змістом. Відхилення у бік єдності як однакового змісту, коли обмін безглуздий, чи у бік протиріччя, коли мають на увазі не обмін, а конфлікт, - однаково непродуктивний. Тому в широкому розумінні діалог виявляється ставленням, де виступає продуктивна роль плюральних позицій, яка стає основою самої можливості утворення нових значень.

Нині найбільш розробленою теорією діалогу є концепція діалогу, розвинена М.М. Бахтіним на початку ХХ ст. Він представив діалог як універсальне відношення у сфері людської свідомості та в культурній діяльності і, по суті, створив соціокультурну концепцію діалогічних відносин, яка стала відправною точкою для всіх подальших досліджень.

Діалог Бахтіна глибоко «демократичний», оскільки передбачає свідому установку на біцентричність і поліцентричність: «справжнє життя особистості доступне лише діалогічному проникненню у ній, якому вона сама у відповідь і вільно розкриває себе» [6, 101]. Установка на діалог та визнання його основою відносин у процесі професійної освіти - це «принципова згода з можливістю існування різних, але визнаних цілком рівноцінними позицій. Саме цьому виступає значення діалогу як особливої форми відносин, спрямованої в розвитку» [0, 191-192].

Діалог у концепції Бахтіна має всеосяжний, універсальний характер. «Діалог - це майже універсальне явище, - пише Бахтін, - що пронизує всю людську мову і всі відносини та прояви людського життя, взагалі все, що має сенс і значення» [6, 295]. Сам момент діалогічності, безумовно, включає в Бахтіна людську суб'єктивність у всьому багатстві проявів розуму, віри, волі, інтуїції, емоцій. Вивчення специфіки особистісної природи людини навели М.М. Бахтіна до створення так званої діалогічної теорії особистості, що дозволяє виділити специфічні функції особистості. Перша - забезпечення позиції «я - для себе», своєрідної самодетермінації. Особистість покликана забезпечити індивідуальну думку про світ, неповторність. Друга функція -

забезпечення цілісності внутрішньої злагоди індивіда, пронизаного єдністю внутрішнього сенсу. І третя функція за Бахтіним - відповідальність.

Діалогічна природа особистості проявляється у її відкритості. Особистість не може жити поза спілкуванням, без зустрічі з іншою особистістю. Буття особистості постає як діалог особистостей, що розгортається в «царстві їхніх смислів та цілей». На думку вченого, особистість не народжується в голові окремої людини, вона народжується між людьми, які спільно відкривають істину, в процесі їхнього діалогічного спілкування.

Ідея діалогу, спілкування культур розвивається далі В.С. Біблером і перетворюється на логіку культури, в ідею діалогу різних розумів, логік та, відповідно, нового розуміння мислення. Один із основних принципів теорії діалогу, розвиненої В.С. Біблером - це загальність діалогу як основи людського взаєморозуміння. Це означає, що акт розуміння сприймається як послідовність актів взаєморозуміння, як компонент спілкування, що передбачає самоусвідомлення своїх установок, інтенцій, схильностей, їх самозміна під час діалогу. Діалог культур виходить з важливої множинності культур та її головне значення - самовизначення людини у просторі культур.

Заслуговує на увагу позиція М. Бубера і розроблена ним система взаємозв'язку «Я і Ти» [9]. Єрусалимський філософ вважає, що основним чинником існування є не індивід сам собою, не колектив сам собою. Важливий момент людського світу – це людина і людина. Особливість людського світу треба вбачати саме у взаєминах між людиною та іншим, у тому «щось», яке неможливо виявити більш ніде у живому світі. Думка, висловлена М.Бубером, проста: життя людини - у діалозі із собі подібним, діалозі напруженому, релігійно просвітленому.

Серед переваг теорії діалогу М.М. Бахтіна, В.С. Біблера багато вчених виділяють прагнення авторів в єдиному підході охопити і спілкування людини з іншою людиною, та її спілкування із самим собою. Саме цьому значення діалогу як особливої форми відносин, спрямованої на розвиток. Це діалог усередині однієї свідомості, коли «інший» міститься всередині себе і може

означати будь-які форми досвіду, накопиченого людством і існуючого в ідеальній формі як соціальні та культурні норми, уявлення, парадигми, засвоєні свідомістю.

Внутрішній діалог - це особлива форма спілкування людини із самим собою в індивідуальному розумовому процесі. Діалог між «я» і «я - інший» можливий, тому що в самій людині є «Іншість», тобто наявність різних властивостей, якостей, задатків. За допомогою внутрішнього діалогу особистість набуває значної автономії від реальних партнерів зі спілкування, не перестаючи бути суб'єктом спілкування. Наприклад, основною комунікативною функцією внутрішнього діалогу є компенсація дефектів спілкування, які перебувають у дефіциті «позитивного», бажаного, необхідного особистості спілкування чи надлишку «негативного», небажаного спілкування з реальним співрозмовником. Внутрішній діалог створює передумови для досягнення особистістю більш високого рівня розуміння партнерів по спілкуванню, нового рівня комунікативної компетентності, оскільки внутрішній діалог нерідко являє собою особливу форму «соціально - психологічного тренінгу спілкування».

З іншого боку, навички внутрішнього поведіння із самим собою складаються у процесі суб'єкт-суб'єктного спілкування між партнерами зі спілкування. Умовою зовнішнього діалогу є наявність позиції, щоб поєднатися з іншим, потрібна самосвідомість. А самосвідомість - це можливість і вміння побачити себе ніби з боку, це здатність до особистісної рефлексії, тобто це відношення із самим собою, внутрішній діалог. Цю думку ми бачимо у М.М. Бахтіна: «У людині завжди є щось, що тільки сама вона може відкрити у вільному акті самосвідомості та слова, що не піддається зовнішньому заочному визначенню» [6, 68], але тільки в поєднанні з потребою оцінки через обмін і зіставлення з іншою позицією: «Людина ніколи не знайде всієї повноти тільки в собі» [6, 208.]. У Другому Бахтін вбачає життєдайний імпульс особистості, що самобудується. Про це пише і Л.С. Виготський: «Особистість стає для себе тим, що вона є в собі, через те, що вона є для інших» [14, 196].

Отже, внутрішній діалог - це обов'язковий компонент як самопізнання особистості, а й складних форм спілкування людини з іншою людиною, оскільки саме «особистість, постійно нерівна сама собі, здатна вступати із собою в актуальний, дієвий, продуктивний діамонолог» [8, 264], здатна вступати у реальне спілкування з іншою особистістю.

У характеристиці зовнішнього діалогу психологи наголошують на активному двосторонньому характері взаємодії партнерів [31]. Інтенсивну двосторонню взаємодію пов'язують не лише з діалогом-спором, але й діалогом-згодою, при якому точки зору партнерів близькі та багато в чому доповнюють один одного. Саме культура діалогу-згоди, діалогу-унісона особливо значущі в галузі партнерських відносин.

Таким чином, діалог з іншим у структурно-психологічному плані - це складна дворівнева будова: прихований діалог кожного з самим собою, в результаті якого народжується позиція, і діалог між людьми як діалог позицій, форма відносин, в якій відбувається саме становлення сенсу, тобто. внутрішній та зовнішній діалоги.

На відміну від зовнішнього діалогу, зовнішній монолог – форма асиметричної взаємодії. При такій формі спілкування вплив, що надається тим, хто говорить до слухача, значно сильніший, ніж вплив слухача на того, хто говорить. Для типового зовнішнього монологу характерна не тільки відсутність вираженості другої смислової позиції у формі зовнішньої мови, а й завершеність, остаточність смислової структури, що виражається, її незалежність від смислової позиції співрозмовника. Проте це применшує роль і значення монологу і означає його негативну оцінку. Монолог та діалог – це різні форми існування у світі. Позитивність діалогу очевидна там, де виявляється пріоритет людських відносин та особистісного розвитку людини, її співіснування у соціумі.

Основою діалогу є проблема та відмінність у позиціях щодо її вирішення. За М. Бахтіним діалог може бути реалізований за наявності діалогічних відносин, тобто смислових позицій з приводу деякого об'єкта, які

незбігаються. На основі цієї ідеї згодом виникло визначення діалогу як форми суб'єкт-суб'єктної взаємодії, при якій різні смислові позиції розвиваються різними мовцями (зовнішній діалог) або одним мовцем (внутрішній діалог). Друга умова діалогу - наявність деяких об'єктивних суджень про об'єкт у єдності з оцінним особистісним ставленням до нього, тобто існує зміст висловлювання (за М.М. Бахтіним «предмет») та ставлення до нього (модальна інформація). Таким чином, зовнішній діалог виникає, коли два (і більше) суб'єкти обмінюються інформацією оцінного характеру з приводу деякого об'єкта, значущого для них обох, і на основі цієї інформації вступають у стосунки один з одним.

На думку Є.В. Руденського, для реального діалогу необхідні такі умови: наявність бажання та готовності у двох партнерів висловити свою позицію щодо актуальної проблеми, готовність сприйняти та оцінити позицію партнера, готовність до активної та наступальної взаємодії, наявність у партнерів загальної основи та певних відмінностей у вирішенні обговорюваної проблеми. Своєрідність виконання дій у діалозі полягає: у сполучуваності та одночасності дії - впливу одного партнера на іншого та дії - відображення як ходу у відповідь; у змінюваності позицій; у взаємній інтелектуально-вольовій активності; в обмінному характері дій [26].

За зовнішньою формою діалог нагадує проблемну ситуацію, має її необхідні атрибути: протиріччя, дефіцит орієнтовних основ дії, інформації, цілісного уявлення про ситуацію, але, з іншого боку, особистісно-смисловий діалог не ставить за мету «зняття» цієї проблемності. Діалогічна ситуація характеризується саме значимістю самого факту виявлення проблеми. Вести діалог - отже долучати іншого до своєї проблеми.

Конструктивна функція діалогу спрямована на спільне вирішення завдань, саморегуляцію діяльності з позицій учасників діалогу. Перетворювальна функція діалогу пов'язана з можливістю гуманізації та демократизації відносин та позицій учасників діалогу, пошуку шляхів, що сприяють встановленню міжсуб'єктної взаємодії. Прогностична функція

виявляється у можливості виховання, подумки фіксувати відкритість позицій, відносин суб'єктів, що виявляються під час діалогів.

Діалог особистостей, може розумітись як процес співвіднесення, узгодження різних позицій, поглядів, оцінок, цінностей, смислів. Виділяють такі його функції, як пізнавальна, комунікативна, особистісно-розвиваюча та у зв'язку з ними критерії діалогу: наявність діалогічної проблеми, ситуації передачі діалогічних переживань, незавершеність діалогу, готовність учасників діалогу. У межах такого спілкування відбувається зміна ставлення до себе самого.

Метою діалогу є міжособистісна діалогічна взаємодія, тобто. створення такої ситуації, у якій суб'єкти забувають про умовності і знаходять можливість діяти творчо, тобто. виявляти себе на особистісному рівні – розкривати свої справжні позиції та цілі.

Заслуговує на увагу проблема взаємозв'язку спілкування та діалогу. Діалог іноді може призупинитися через спілкування - тривати у опосередкованих формах. Спілкування щодо діалогу є його умовою, формою існування. У спілкуванні складаються причини діалогу, розвивається та реалізується його мета. Якщо у спілкуванні присутні елементи комунікативної діяльності, то діалог має місце обмін думками, їх узгодження. Якщо спілкування може бути інформаційною взаємодією, то особливості діалогу складаються не стільки в обміні інформацією, скільки у створенні нового знання та пошуку нових ідей. Якщо спілкування передбачає становлення взаємовідносин учасників, діалог або виявляє, або коригує ці відносини.

Діалог це не просто спілкування, а така взаємодія, яка істотно визначає ефективність духовної діяльності, що призводить до зрушення у вирішенні проблем. У діалозі інтелектуальні позиції доповнюють одна одну, утворюють таке ціле, яке не можна звести до простої суми складових.

Таким чином, ідея діалогу охоплює різноманітні дискурси, думки, аргументації та представляє погляди дослідників, які створюють «ніби персоніфікований простір підходів до діалогу, світ діалогу - принципово

плюралістичний, багатовимірний, не зведений до жодних однозначних «істинних» тлумачень» [57].

Основні принципи організації діалогічної взаємодії є: емоційна і особиста відкритість, орієнтація на одномоментні стани (почуття, переживання, настрої) один одного, довіри і щирості подання інформації, прояв почуттів. Тематика спілкування в діалозі може бути у всіх сферах людської діяльності: внутрішній світ людини, міжособистісні відносини, наукового знання. Актуальність теми спілкування є ключем до успіху спілкування. Щоб діалог відбувся, суб'єкт спілкування має бути цікавим для обох сторін спілкування, причому важливий не збіг інтересів, а їх актуальність на даний момент. «Інтерес до іншого» визначає предмет спілкування і є основним фактором для оцінки ефективності комунікації. При яскраво вираженому інтересі до іншого спілкування будується з урахуванням «внутрішньої картини» партнера, його власної Я-концепції, його суб'єктивного сприйняття себе і свого стану; зі слабо вираженим інтересом до іншого - до матеріального «зовнішнього» для партнера: до загальних закономірностей комунікативної взаємодії, до норм, принципів, прийомів, до об'єктивних симптомів.

Таким чином, в основі діалогу – орієнтація на пошук єдності, вихід на рівень розвитку та саморозвитку суб'єктів, як рівноправних учасників партнерського спілкування.

Принципова важливість визнання суб'єктності Іншого у процесі взаємодії, у тому, що це необхідна умова самореалізації, саморозуміння, самовизначення кожного з безпосередніх учасників процесу через «уточнення себе у діалозі».

Дослідження діалогічної взаємодії як процесу дозволяє виділити основні його структурні компоненти: діалогічні відносини, особисті позиції учасників, активна спільна діяльність, інформаційний зв'язок на ціннісно-смысловому рівні.

На думку таких відомих психологів і педагогів, як С.Френе, М.Монтессорі, Е.Фромм, плідні відносини - це відносини, що відрізняються

відкритістю, щирістю, емоційною симпатією до іншого, прийняттям іншого таким, яким він є, безумовною повагою, відсутністю оцінювання іншого. Плідність відносин за Е. Фроммом характеризується такими поняттями, як активність, реальність, здатність віддавати, продуктивність (творчість), солідарність, радість життя «тут і зараз» [57].

Партнерські відносини ідеально мисляться як діалогічні в найширшому сенсі цього слова. Це рівноправні відносини зі збереженням свободи і незалежності обох сторін. Рівність проявляється «в праві людини пізнати навколишній світ і себе в межах, встановлених всередині, в праві індивідуального внутрішнього світу і життєвого досвіду».

В процесі становлення діалогічних відносин, в спільному просуванні до мети і пізнанні суб'єкта суб'єктом, призводить до взаємної переоцінки свого власного досвіду. Діалогічні відносини в партнерстві характеризуються дефініцією учасників в діалозі один з одним, здатність цінувати думки, повагу до інших, як вищої цінності, однаковість позицій учасників діалог, встановлення міжособистісних контактів, посилення ролі емоцій, тому, вони охоплюють не тільки бізнес, а й існують на міжособистісному рівні.

Діалогічні відносини засновані на взаємному розумінні та повазі суб'єктів партнерства, які можуть бути досягнуті при дотриманні таких умов, як: прийняття іншої людини повністю, особисте звернення, повагу до партнера, уважне слухання, уваги до самооцінки партнера, наявність інтересу, спроба побачити життєві перспективи партнера, радість і задоволення від спілкування [53].

Позиція як складова характеристика діалогічної взаємодії надзвичайно важлива. Вона будує діалог і створюється ним. Вона відкрита до поліфонії реального життя і живе в русі розуміння, в діалектиці сумніву, пошуку і суперечки (у тому числі з самою собою) як шлях до справжньої, змістовної єдності. Позиція в діалозі не тільки є напрям свідомості, простежується на певну величину звичних переваг, але це властивість особистості, її «ідентифікації»; не приватна думка з конкретного питання, але самовизначення

щодо основних цінностей життя; не абстрактний теоретичний принцип, а спосіб відповідального залучення до життя.

Для визначення ролі позиції в діалозі важливо також проаналізувати позиційну взаємодію, яка включає такі комунікаційні позиції: позицію «над», позицію «нарівні», позицію «під». Позиція «над» характеризується активною, домінуючою дією. Суб'єкт виявляє ініціативу, здійснює управління, контроль та планування ситуації, реалізує свої цілі. Взаємодія нарівні з партнером по комунікації реалізується у спілкуванні двох рівних партнерів, при якому вони обидва проявляють ініціативу і активність, намагаються враховувати цілі та інтереси один одного, вступають в стосунки взаємозалежності. Взаємодія третього типу передбачає підлегле становище до комунікаційного партнера. Взаємодія «Діалог» характеризує комунікативну позицію «на рівних».

Встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин передбачає гнучке використання поведінкових позицій, або его-станів психолога Еріка Берна [7]: «Батько», яка проявляється в комунікативній ініціативі, відкрите лідерство; «Дитина», який проявляється в готовності поступатися, підкорятися; «Дорослий», виражене в умінні зважати на партнера, приймати спільні рішення.

Будь-яка людина, спілкуючись з іншою людиною, перебуває у певному его стані. Найефективніші транзакції відбуваються тоді, коли ними керує Дорослий, не заважає діяти Батькові чи Дитині. Уміння розрізняти его-стани та облік особистісних позицій важливі як і в здійсненні самого процесу взаємодії, і при його аналізі. Вміле використання позиційної різноманітності дозволяє створювати атмосферу рівності та співробітництва.

У контексті побудови діалогічної взаємодії, зв'язок посередництва в міжособистісних відносинах є спільною діяльністю, яка включає в себе твердження спільного пошуку, принциповий доброзичливий спільний аналіз і відмову від наставництва диктату по відношенню до партнера. «У цьому випадку, згуртованість не означає відмову від незалежності! Ми говоримо про

відмову від позиції, що ваша думка є єдино можливою і єдино правильною» [182, 14.]. Спільна діяльність являє собою процес сполучення індивідуальних зусиль суб'єктів, в яких, на основі фундаментального егалітаризму і прагнення до інтегративного результату, реалізується право кожного на спадкоємність і оригінальність його власного розвитку [41]. Цілеспрямована спільна діяльність виступає « в якості основи для формування системи, що забезпечує введення людини в світ культури і її саморозвитку» [17, 87]. Ці визначення показують, що процес діалогічного взаємодії забезпечує формування та розвиток особистості.

Структура спільної діяльності включає наявність спільної мети та конкретних завдань, загальної мотивації, спільних дій та загальних результатів, а також необхідність об'єднання, розподілу та узгодження індивідуальних діяльностей. У спільній діяльності використовується кілька найбільш типових стратегій поведінки її учасників стосовно партнерів: сприяння, протидія та ухилення від взаємодії. Відповідно до цих стратегій діадна взаємодія характеризується такими соціально-психологічними типами взаємодії: співпраця, протиборство, ухилення від взаємодії, односпрямоване сприяння, односпрямована протидія, контрастна взаємодія, компромісна взаємодія. Діадна взаємодія, що розглядається з погляду різних функціональних форм – діада спостереження, діада спільної діяльності та «провідна діада», – є предметом вивчення західних дослідників [3]. Друга форма постає як найбільш сприятлива і з погляду виховних зусиль, й у плані зростання мотивації до продовження і вдосконалення діяльності одним із учасників діади.

Потреба в добровільній або примусовій координації їх діяльності з діяльністю партнера форм учасників діади здатність взаємодіяти і стимулює розвиток розуміння взаємозалежності як важливого етапу в когнітивному розвитку. Ступінь впливу одного з учасників, з іншого боку, визначаються як баланс сил, динаміка яких дуже важлива, і «оптимальна ситуація для виховання і розвитку є той, в якому баланс сил поступово змінюється на користь

особистості, що розвивається; Іншими словами, коли останній стає все більше і більше можливостей для «вправ» в контролі над ситуацією» [27].

Афективні відносини, ступінь їхньої позитивності та взаємності надають серйозний вплив на процес розвитку особистості, темп. Вони грають вирішальну роль у формуванні третього типу діадної взаємодії, під яким мається на увазі такий зв'язок, який феноменологічно продовжує існувати в обох учасників, навіть коли вони разом.

Розвиток активної спільної діяльності може в значній мірі сприяти встановленню зв'язку, який «пронизує спільну діяльність, грає організуючу роль» [32], і який породжується нею. Проблема взаємозв'язку між комунікацією і спільною діяльністю задає таке питання, чи є сама комунікація діяльністю. Діяльність комунікації здійснюється одночасно з іншими.

Спілкування нерозривно пов'язане з культурою. У дослідженнях із проблем культури спілкування робляться спроби виділити її показники. До них відносять повагу до особистої гідності партнера з комунікації. Саме ця умова, пов'язана з відсутністю зазіхань на внутрішній світ людини, забезпечує ефективну взаємодію з ним. Цей показник включає ввічливість, повагу до права іншої людини мати власну точку зору. Другий показник – досягнення бажаної мети та встановлення психологічного комфорту між учасниками діалогу. Третій показник – творчий компонент у спілкуванні.

Особлива цінність діалогу у тому, що у ньому закладено механізм розвитку та саморозвитку. Діалог дозволяє побачити нові грані предмета спілкування, створює умови розширення кола інтересів. Основний стрижень діалогу - розуміння та пізнання одне одного.

Отже, у здійсненому нами аналізі сутності діалогічної взаємодії виявлено особливості основних його структурних компонентів - діалогічних відносин, особистісних позицій, спільної діяльності та ціннісно-сміслового зв'язку. Діалогічна взаємодія це процес взаємовпливу суб'єктів з метою їх розвитку та саморозвитку на основі відкритої особистісної позиції, діалогічного розуміння як спільного пошуку, ціннісно-сміслового зв'язку. В рамках

діалогічної взаємодії виникають та розвиваються різні відносини, стиль яких регулюється системою цінностей, норм, обумовлених спільною діяльністю учасників. Оскільки згідно з традиційним розумінням стиль - основна якісна характеристика форми, то партнерство можна розглядати як форму діалогічної взаємодії між партнерами.

РОЗДІЛ II

ОБГРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ПАРТНЕРСТВА НА ПРИКЛАДІ ПОДРУЖНІХ ВІДНОСИН

2.1 Поняття подружніх відносин у психології

Перш ніж говорити про подружні стосунки та заглиблюватися у вивчення питання необхідно визначити зміст даного поняття та його взаємозв'язок з такими дефініціями, як «шлюб» та «сім'я».

Згідно з Сімейним кодексом України сім'я розглядається як первинний та основний осередок суспільства, а до її складу входять «особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки» [51]. На основі аналізу Сімейного кодексу можна зробити висновок, що під шлюбом розуміється сімейний союз жінки та чоловіка, який є зареєстрованим у органах державної реєстрації актів цивільного стану [51]. На противагу юридичним характеристикам шлюбу, ми розумітимемо під шлюбом та подружніми відносинами не лише документально оформлений союз чоловіка та жінки, а й просте співжиття без належного офіційного оформлення (цивільний шлюб).

Подружні стосунки - це основа становлення сім'ї. У психологічній літературі існують протилежні думки розуміння інституту сім'ї. Одні автори надають колосальне значення цьому феномену, [47].

Під сім'єю ми розуміємо малу соціальну групу, засновану на кровній спорідненості та подружньому союзі, що має особливу структуру та динаміку розвитку, об'єднану сукупністю міжособистісних відносин, що формуються в процесі життєдіяльності [23]. Дане поняття сім'ї охоплює дві ключові підсистеми: подружніх та дитячо-батьківських взаємин. Подружжя – це міжособистісні стосунки чоловіки й жінки, що підпорядковуються соціальним, моральним принципам та цінностями. Тут автор наголошує на

неінституційному характері зв'язку, характерного подружнім відносинам; рівність привілеїв та моральних зобов'язань кожної людини [2].

З погляду системного підходу подружжя може розглядатися як єдине ціле, психологічна цілісність, тому, яке б питання, що стосується життєдіяльності подружніх відносин, не обговорювалося, потрібно всебічно врахувати його зв'язки з іншими аспектами відносин. У рамках системного підходу подружжя також аналізується як цілісна система, що виконує комплекс функцій і створює умови задоволення потреб подружжя, що характеризується внутрішніми і зовнішніми кордонами.

Більшість авторів надають провідного значення ролі подружніх відносин у сім'ї, вважаючи, що саме подружні стосунки стають центральними з точки зору оцінки сім'ї як успішної або неуспішної, вказуючи на максимальний ступінь впливу подружніх відносин на якість шлюбу.

Подружні відносини грають центральну, основну роль становленні сім'ї як системи відносин. Вони поєднують спектр різних почуттів, очікувань, патернів, стереотипів поведінки, а також рольові та комунікативні особливості своїх членів.

Таким чином, виходячи з вищесказаного, під подружніми відносинами ми розумітимемо відносини між чоловіком і жінкою, які мають певні права та обов'язки по відношенню один до одного та інших членів сім'ї (за наявності), пов'язані певними цілями, загальним сімейним побутом і, як правило, які проживають на одній території.

Резюмуючи викладене, можна дійти висновку, що дефініції «подружні стосунки», «шлюб», «родина» не є тотожними. Шлюб – це форма відносин між чоловіком та жінкою, і основа формування сім'ї, у свою чергу, подружні стосунки – основна підсистема сім'ї. Ми солідарні з авторами, що надають найважливішого значення подружнім відносинам як основі стійкості сім'ї, її сприятливого психологічного клімату.

2.2 Варіанти розвитку рольових установок у подружніх відносинах

Аналіз, вивчення показників сім'ї знаходить свій відбиток у виділенні типологій, диференціації різних типів сімей, з погляду специфіки виконання функцій, особливостей структури, перебігу динаміки життєдіяльності.

У зарубіжній та вітчизняній психології можна зустріти різні типології основних варіантів сім'ї, кожна з яких має у своїй основі певну якісну характеристику сім'ї, що дозволяє оцінити сім'ю з погляду певних аспектів та специфіки її функціонування.

В.М. Дружинін всі сім'ї диференціює на нормальні та аномальні, а з погляду соціокультурного аспекту, обумовленого відмінністю культур різних епох, народів та країн – на ідеальні та реальні сім'ї [19]. До нормальних сімей (автор розглядає це поняття як дуже умовне) він, згідно з М. Мід, відносить ті сім'ї, де відповідальність за функціонування, фінансову забезпеченість, і загалом за всі важливі аспекти життєдіяльності сім'ї перебирає батько. Автор додає, що нормальна сім'я забезпечує необхідний мінімум добробуту, соціального захисту та можливість реалізації всім членам сім'ї, а також створює необхідні умови для соціалізації дітей до досягнення ними психологічної та фізичної зрілості [19]. Також автори [58, 61] виділяють «невротичну» сім'ю, в якій нереалізація потреб у подружжя, або в одного з них, їхніми батьками у дитинстві послужила наслідком дестабілізації подружніх відносин. У результаті, подружжя відтворює «невирішені», «непрограні» у дитячому віці ситуації, але не вирішує їх. Р. Скіннер поділяє всі шлюби на три типи:

- найщасливіший шлюб;
- найнещасливіший/руйнівний шлюб (хрестоматійний приклад такого шлюбу - шлюб Джорджа та Марти з п'єси Е. Олбі «Хто боїться Вірджинії Вульф»);
- найнудніший, але стабільний шлюб «середнього» зразка (Тарзан і Джейн, «Ляльковий дім» і чоловік – підкаблучник) [52].

Підстава такого поділу - здатність подружжя не ховати «за ширму» соціально неприйнятні емоції (наприклад, гнів, ревності, заздрість, страх). По-перше, тому що «ширма» може впасти і ретельно сховані емоції рано чи пізно побачить інший. По-друге, потрібні енергетичні витрати для утримання цього кордону. По-третє, порушується баланс усієї системи, тому що в такому разі страждає індивідуальність партнера. А, по-четверте, заховані емоції можуть виявитися, якщо людина у разі хвороби, втоми чи алкогольного сп'яніння втратить пильність. Завдання ж подружжя навчитися контролювати ті емоції, що вони вважають негативними. Ця навичка, з погляду авторів, визначає вектор розвитку подружніх відносин [52]. За успішністю виконання сім'єю її функцій психологи виділяють:

- нормально функціонуючу (благополучну) сім'ю, що успішно справляється зі своїми функціями, з гарною інтеграцією, сприятливим кліматом. Спостерігається легка адаптація до мінливих соціальних умов, продуктивність вирішення проблем та труднощів.

- дисфункціональну сім'ю, де немає емоційної близькості та порозуміння. Проблеми дезорганізують сім'ю, причому кожен член сім'ї вирішує їх самостійно.

На якомусь етапі функціонування будь-яка сім'я може бути дисфункціональною. Відповідно до закону гомеостазу як міцні, так і не міцні сім'ї, яким би не було їхнє становище, вони прагнуть його зберегти. Отже, сімейна система намагається «застигнути» в цій точці свого розвитку, без руху. Для неблагополучних сімей, де багато неприємного та небажаного, закон гомеостазу вкрай болісний, оскільки він намагається це таке становище зробити стабільним. На рівні індивідуальної свідомості закон гомеостазу є у вигляді приблизно таких думок і відчуттів: «у разі зміни стане гірше, ніж зараз; рміни лякають більше, ніж те, що є». Відповідно до закону розвитку, кожна сімейна система має пройти свій життєвий цикл [13]. У небагатьох вітчизняних дослідженнях розглядаються моделі розвитку відносин: наприклад, «Зростання-розквіт- в'янення» [29].

Якщо у відносинах подружжя присутня емпатія, інтимність, близькість, відвертість, відкритість, розуміння та прийняття індивідуальності іншого, остання

стадія розвитку відносин може й не наступити. Під впливом вищезгаданих чинників відносини розвиватимуться, а ускладнюючі аспекти (конфлікти, непорозуміння, проблеми, стресори) спільно врегулюватимуться і вирішуватимуться.

Розвиток кохання у близьких (подружніх/партнерських) відносинах залежить від подолання низки фільтрів, тобто те, що заважає скорочення психологічної дистанції у відносинах. При успішному подоланні фільтра відносини розвиваються і зміцнюються, стають ближчими та інтимними.

Розрізняють два рівні змін у системі: зміни першого порядку та другого порядку. Під зміною першого ладу (структурні зміни) розуміють будь-які зміни, пов'язані з фізичною присутністю, географією. Зміни над структурі не означають, що відбудеться перебудова відносин.

Такі зміни А.Я. Варга описує з прикладу незавершеного розлучення, коли агресивність, негативні емоції колишнього подружжя через кілька років після розірвання шлюбу залишаються такими ж сильними, як і момент реального конфлікту; коли, незважаючи на наявність спільних дітей, жодного спілкування між колишніми партнерами не може бути. Не відбулося змін другого порядку – не змінилися взаємини [12].

У такому разі позитивна динаміка розвитку подружніх відносин можлива лише тоді, коли відбуваються зміни другого порядку, тобто коли змінюються відносини людей разом із зміною структури власне і є умовами, в яких відбувається розвиток відносин. Це безперервне різноманіття завдань породжує необхідність переговорів, угод, котрий іноді конфліктів між чоловіком і дружиною. Крім того, поява самого «завдання» провокує виникнення сімейної кризи [13].

На підставі вище викладеного, можна дійти невтішного висновку, що розвиток/розпад близьких партнерських відносин між чоловіком і жінкою пов'язані з подоланням об'єктивних і суб'єктивних труднощів, що у процесі життєдіяльності пари. Поняття стресу та подолання з ним допоможуть у цьому контексті краще висвітлити проблему якості та стабільності близьких відносин.

Виходячи з аналізу іноземних та вітчизняних публікацій міжособистісні відносини партнерів досить динамічні. Динаміка, мабуть, є головною характеристикою розвитку подружніх відносин. До характеристик динамічності відносин, як правило, відносять:

- задоволеність партнерів відносинами (найвищі показники у молодят, а також на останніх стадіях шлюбу (дослідження Л.Я. Гозмана, Ю.Є. Альшиної));

- гнучкість відносин (показники гнучкості вище у літнього подружжя);

- згуртованість подружжя (більше згуртоване молоде подружжя).

Найгірші показники всіх трьох змінних спостерігаються на основних стадіях циклу розвитку у сім'ї із підлітком. Це означає, що в ситуації, коли сім'я відчуває сильний стрес, конфлікт, або навіть кризу, у разі неуспішного подолання її, динаміка подружніх відносин приймає негативний напрямок і може призвести до руйнівних шлюбів наслідків.

На основі емпіричних результатів та консультативної практики Є.А. Дор'єва та Є.М. Корольової виділяють фактори, що сприяють/перешкоджають стабільності подружніх/партнерських відносин можна розділити на дві групи:

- фактичні (об'єктивні) (різниця у віці подружжя, матеріальна забезпеченість як у цілому сім'ї, так і кожного подружжя окремо, вік вступу до шлюбного союзу, тривалість романтичних відносин до оформлення шлюбу, утворення партнерів, віросповідання та ін.);

- психологічні чинники (позитивність спілкування, чуйність, взаємні позитивні почуття один до одного, такі як любов, тяжіння, близькість/інтимність подружжя, здатність керувати конфліктами та вести переговори, справлятися зі стресовими ситуаціями, спільне дозвілля партнерів) [18].

Результати іноземних та вітчизняних результатів психологічних досліджень сприяють виокремленню чотирьох груп-факторів збереження/розпаду близьких відносин:

1) Перша група - особистий чинник- включає індивідуальні (демографічні та особистісні) особливості, що надають позитивний або негативний вплив на динаміку подружніх відносин: вік вступу в шлюбний союз, рівень чутливості партнерів, погляд на навколишню.

2) Фактор міжособистісних відносин (офіційний/цивільний шлюб, тривалість співжиття до державної реєстрації шлюбу, невірність партнерів, якість та частота спільного дозвілля партнерів).

3) Фактор стресу-копінгу включає вміння керувати конфліктами та вести переговори, індивідуальний/діадичний копінг партнерів).

4) Соціальний фактор (як оточення партнера впливає на його ж відношення до іншого партнера; вплив моральних та сімейних принципів та підвалин; широті альтернатив при виборі потенційного чоловіка.

Необхідно враховувати, що на позитивну/негативну динаміку близьких відносин впливає не один фактор, а дещо в сукупності, причому сила впливу кожного не може бути визначена ні психологами, ні соціологами, оскільки вона підвладна характерним особливостям сім'ї, культури, часу.

Відповідно до теорії гомеостазу сімейних систем подружжя доволіно або мимоволі прагне зберегти стабільність у відносинах, що склалися, разом з тим, існує природна динаміка, яка під впливом вищеперелічених факторів набуває позитивного або негативного напрямку. Від того, який вектор прийме динаміка подружніх відносин (позитивний, що призведе до зміцнення відносин, або негативний – з результатом розлучення, розриву, розлучення) залежить від багатьох факторів, мова про які піде в наступних параграфах.

Майже кожна сім'я іноді стикається з ситуацією, коли невирішені проблеми, образи, що накопичилися, невдоволення партнером призводять до кризи відносин. Деякі пари разом проходять цей період, повертаючи радість своїм шлюбом на колишній рівень, а деякі шлюб розривають, стосунки розривають. У разі для партнерів настає складний етап динаміки відносин. Втрата подружніх відносин – досвід, що часто зустрічається, для багатьох дорослих людей, що переживається ними часто неодноразово. За

останні 50 років кількість розлучень у цивілізованих країнах, включаючи нашу, повільно, але незмінно зростає. Розрив серед цивільних незареєстрованих шлюбів зустрічається ще частіше.

На підставі вивчення зарубіжної та вітчизняної психологічної літератури можна виділити наступні фактори негативної динаміки діадичних відносин:

- помилковий вибір партнера;
- нереалістичні очікування, що висувуються до сім'ї та партнера, а також психологічна та практична невідповідність подружжя до сімейного життя;
- щоденний стрес;
- неефективний та неадаптивний індивідуальний та діадичний копінг;
- нездатність подружжя діяти самостійно, незалежно від інших, особливо своїх батьків;
- переважання у відносинах не емоційної складової, а перебільшених сексуальних фантазій; сексуальна дисгармонія подружжя;
- подружня зрада;
- полярні подружні цінності партнерів;
- нездатність подружжя запобігати, ефективно вирішувати конфлікти ;
- порушення спілкування;
- боротьба за владу та верховенство
- фінансові проблеми;
- мотив одруження;
- втрата почуття любові;
- різний погляд на виховання дітей;
- рольовий конфлікт;
- алкоголізм партнера.

Згідно з психологічними дослідженнями партнери, у яких діагностовано високий рівень задоволеності шлюбом, серед мотивів одруження називають любов, симпатію, а також збіг життєвих поглядів та цінностей. У подружжя, що

низько оцінюють свій шлюб основними мотивами вступу до шлюбного союзу, за їхніми словами, були поліпшення матеріального добробуту, спонтанність, вирішення «квартирного» питання, необдуманість. Високий рівень задоволеності шлюбів зазвичай притаманний тим відносинам, де головним мотивом одруження були моральні спонукання.

Досліджуючи дисфункціональні сім'ї, дослідники виявили, що вони, зазвичай, утоврювалися за такими мотивами: «втеча від батьків» (мовчазний опір їхній владі); мотив «боргування» (наприклад, вагітність партнерки); «самотність» (як правило, укладення шлюбу після переїзду на нове місце проживання з раніше знайомою людиною.

К.Г. Юнг у своїй роботі «Шлюб як психологічне ставлення» писав, що мотив вибору партнера у першій половині життя майже повністю є несвідомим вибором. Несвідомість, своєю чергою, призводить до нерозрізненості, несвідомому тотожності. Наслідком чого, запевняє К.Г. Юнг, буде те, що один припускатиме в іншого наявність психічної структури, подібної до своєї власної.

Оскільки це не може позитивно впливати на розвиток подружніх відносин, то може розглядатися як провісник розриву близьких, романтичних відносин.

Про несвідомі бажання, та їх роль у розпаді діадичних відносин опубліковані дослідження К. Хорні. Вона, за З. Фрейдом вважає, що й чоловік – це нерідко лише заміна батька. Сила розчарування у партнері залежить, з одного боку, від ступеня фіксації, а, з іншого - від ступеня відмінності між знайденим об'єктом і досягнутим задоволенням та специфічними несвідомими сексуальними бажаннями. Подібність подружніх бажань із бажаннями, висхідними до Едипового комплексу, К. Хорні оцінює також негативно.

Відповідно до усталених моральних підвалин подружні стосунки мають бути моногамні, у зв'язку з чим, подружня вірність майже у всіх сім'ях спочатку очікується від партнера, крім, якщо подружжям спочатку спільно не обговорено інше [58].

Таким чином, невірність і ревності ми також розглядаємо як один із домінантних факторів, що призводять до розриву відносин.

Паралельні відносини за межами подружніх є не лише причиною розпаду останніх, а й наслідком їх порушення, індикатором регресу в діадичних відносинах.

Подружня невірність у більшості випадків сприймається як зрада і нерідко призводить до розриву відносин, оскільки для людини властиво очікувати від подружніх відносин збереження їхньої інтимності. Разом про те, слід зазначити, що зрада та її оцінка - феномен культурно-специфічний. У багатьох культурах вірність - важливий чинник збереження відносин. Є дані, що навіть у країнах із узаконеною полігамією, зрада призводить до дистресу дружин та зниження їхньої задоволеності шлюбом.

Існує і протилежна думка. Наприклад, Шир Хайт робить висновок, що більшість позашлюбних зв'язків дозволяють зберегти сім'ю, а подружня зрада зміцнює шлюб. А Я. Варга також вважає подружню невірність «дуже хорошим дисфункціональним стабілізатором», тобто, на думку автора, зрада хоч і погіршує якість подружніх відносин, знижує рівень задоволеності шлюбом, проте завдяки цьому подружні стосунки зберігаються [13].

Як однією з причин негативної динаміки подружніх відносин, дослідники називають демографічний фактор, а саме ранній вік одруження.

Тут можна погодитися і з Е. Гідденсом, який стверджує, що в даний час для подружніх пар пріоритетним у відносинах є не відповідальність за партнера та створений осередок суспільства, а задоволення особистих потреб, сексуальних бажань. Тому шлюбний союз починає розглядатися як необхідний лише доки він задовольняє зазначені потреби, адже люди заздалегідь налаштовані змінювати партнерів у разі, якщо задоволеність відносинами починає падати [15].

Виділяють 4 ситуації, що особливо негативно впливають на динаміку відносин: усвідомлення несправедливості у відносинах; невдоволення від нудного, одноманітного сімейного побуту; розбіжність ціннісних установок,

різницю в інтелектуальному і культурному розвитку подружжя; бажання користуватися владою (ефект «донжуанства» та прагнення нових «перемог».

Разом з тим саме суб'єктивне ставлення партнера до вищевказаних факторів негативної динаміки найбільше впливає на прийняття рішення про розрив відносин, а не об'єктивні характеристики самого подружжя, навіть дисфункціонального [18].

Згідно з іноземними дослідженнями до дисфункціональності в діаді наводять негативні переживання подружжя (байдужість, самотність у сім'ї, відчуженість, відсутність емпатії, довіри), сприйняття проблемної ситуації як нерозв'язної, прагнення впоратися з нею індивідуально. Зазначені переживання подружжя (чи одного з них) тягне до психологічної дистанційності партнерів, скорочення ступеня близькості та інтимності, і надалі – до нестабільності, падіння рівня задоволеності шлюбом, і можливо – до розриву відносин (емоційного чи фактичного/юридичного) [22].

У літературі є кілька моделей припинення близьких відносин. Наприклад, модель Готтмана-Левенсона вищезгадані негативні переживання, відсторонене існування подружжя, відсутність діадичного подолання та емпатичного відгуку є початковою фазою негативної динаміки близьких подружніх (партнерських) відносин з ймовірністю їх розриву/розлучення, нехай і емоційного. З погляду Дака і Роллі, та його моделі закінчення відносин, перша стадія розриву – інтрапсихічна. Ця фаза починається з того моменту, коли рівень задоволеності шлюбом падає до повної незадоволеності, а суб'єктивні надії та уявлення про ідеальний шлюб у цілому, і з конкретним партнером, зокрема, повністю не виправдовуються. Ця стадія розриву відносин супроводжується «вишукуванням» у партнера недоліків, зниженням подружньої комунікації та пошуком можливих альтернатив відносин.

Таким чином, у процесі життєдіяльності сім'я постійно перебуває під впливом факторів, які хоч і побічно, але підвищують ймовірність розриву відносин: це і вищевказані фактори (найсильніші каталізатори негативної динаміки відносин) та матеріальний недолік, житлові проблеми, прогалини у

вихованні, рівень освіти подружжя, різне ставлення до праці, психологічна неготовність подружжя до одруження; несправедливий розподіл домашніх обов'язків; відсутність загальних захоплень та інтересів подружжя та ін. Розлучення в сучасних сім'ях є дуже важливою соціальною проблемою, яка вимагає реалізації відповідних заходів щодо її попередження. Тому одне з основних завдань подружжя – це підтримання та розвиток подружніх відносин з боку обох подружжя.

Пошук партнера, встановлення гармонійних відносин та динаміка їх розвитку – одне з найважливіших завдань дорослої людини. Ідентичність індивіда включає так само і уявлення про самого себе як щасливої особи у близьких партнерських відносинах.

Відповідно до соціологічного підходу, успішний шлюб складається з наступних компонентів:

- характер та ступінь виконання соціальних та особистих функцій
- сприйняття свого шлюбу подружжям
- ступінь впливу батьків на розвиток особистості кожного чоловіка
- ставлення подружжя до можливості/ймовірності, або, навпаки, неприпустимості розірвати шлюб.

У психологічному підході акцентується увага на наступних ознаках успішного шлюбу:

- толерантність
- взаємоповага
- прагнення проводити разом дозвілля
- близькість у ціннісних установах
- щирість та відвертість.

Ю.Б. Гіппенрейтер зазначає, що благополучні, тобто загалом успішні та стабільні подружні стосунки - це такі, у яких подружжя віддано одне одному, мають можливість самовиражатися, проводять один з одним вільний час, але водночас мають право на «самостійність». В.П. Шейнов вважає шлюб є

стабільним, коли на контрасті індивідуальних якостей подружжя відбувається збіг їх ціннісних установок та інтересів. Згідно зі статистичними даними оптимальний період залицяння становить приблизно півтора роки. Тривалість романтичних відносин понад три роки до офіційної реєстрації шлюбного союзу призводить до зниження стійкості шлюбу та задоволеності відносинами.

Крім того, відомо, що факт офіційної реєстрації шлюбу пов'язаний зі стабільністю подружніх відносин та їхньою високою оцінкою партнерами. Статистичні результати про вплив типу шлюбу (офіційний/цивільний) на задоволеність шлюбом, міжособистісні стосунки подружжя отримані як іноземними, так і вітчизняними дослідниками. Також емпірично доведено, що співжиття партнерів до державної реєстрації шлюбного союзу не призводить до стабільності у шлюбі.

До чинника позитивної динаміки слід віднести поділ домашніх обов'язків. Згідно зі статистичними результатами, лише 59% жінок щасливі у сім'ях, де обов'язок виконувати всю домашню роботу лежить повністю на ній. У сім'ях, де чоловік допомагає дружині показник вищий – 88%, та 94% при рівноцінному розподілі обов'язків.

Однозначно, всі вище перелічені чинники впливають на якість і життєстійкість сім'ї, оскільки багато хто з них (наприклад, повноцінне виховання подружжя, схожий рівень доходу, однаковий вік і відсутність співжиття до шлюбу, одне віросповідання та ін.) дозволяють подружжю однаково дивитися світ, зумовлюючи тим самим близькі життєві цінності, що саме собою одна із стабілізаторів подружніх відносин. Однак перелічені чинники можна назвати об'єктивними, вони визначають сутність позитивної динаміки подружніх відносин, за допомогою них подружжя справляється із важкими життєвими ситуаціями, кризами, конфліктами. Подружжя з «міцними» відносинами, навпаки, переживши стресову, важку ситуацію стає ще ближче один до одного.

Суб'єктивні чинники характеризуються безпосередньо готовністю до сімейного життя (психологічний настрій суб'єкта, пізнання в сімейній

психології та педагогіки, прийняття цінностей сім'ї, особистісні). «Загальна готовність» складається частково із суб'єктивних та об'єктивних факторів стабільності, і включає наступні компоненти зрілості особистості та готовності до шлюбу:

- фізична готовність (вік одруження, здоров'я людини, у тому числі психічне, готовність до матеріального забезпечення сім'ї, народження, виховання дітей;

- особистісна готовність (переконаність у необхідності створення сім'ї, адекватне уявлення подружніх відносин із майбутнім чоловіком;

- мотиваційна готовність (наявність позитивних мотивів для створення сім'ї, а також бажання створити, покращити та зберегти шлюб);

- емоційно-вольова готовність (говорить про ступінь зрілості та свободи людини);

- соціально-психологічна зрілість особистості (наявність моральних якостей, необхідні подружніх відносин, формування нової соціальної позиції чоловік – дружина.

В даний час у психологічній літературі склалася суперечлива думка щодо змін у подружніх відносинах, пов'язаних з появою дітей у сім'ї, а також успішної адаптації, психологічного благополуччя сім'ї та задоволеності подружніми стосунками після народження дитини.

Я. Варга вважає, що функціональним стабілізатором діти бути не можуть, тому що вони ростуть, змінюються. Вимірюванню стресу, а також діагностуванню діадицького копінгу пари, які мали дітей віком до двох років, присвячено лонгітюдне дослідження Ф. Коуена, в результаті якого було виявлено, що рівень задоволеності подружніми стосунками у таких пар менший, ніж у бездітних.

О.Л. Калугіна вважає, що народження другої дитини дестабілізує подружні стосунки і вимагає перебудови взаємин, внаслідок чого виникає «мала» нормативна криза. Однак саме ця криза «запускає» функціональне подолання діади [22].

Інші автори вважають, що наявність дітей у сім'ї позитивно впливає ступінь суб'єктивної задоволеності шлюбом. А відмова подружжя протягом 8-10 років мати дітей, навпаки, розглядається не як причина, а як наслідок труднощів у стосунках подружжя [23].

У кожній сім'ї, як функціональній, і дисфункціональній, є свої стабілізатори, дестабілізатори, що позитивно чи негативно впливають динаміку подружніх відносин.

Існують певні чинники сімейної міцності - такі типи взаємин, норми поведінки подружжя, соціальні та психологічні характеристики, які дозволяють говорити про відповідність сім'ї своєму призначенню [22]. До них автор відносить:

- зобов'язання подружжя (означає, що сім'я відповідальна за те, щоб кожен член сім'ї мав можливість реалізуватися без заподіяння шкоди іншим членам сім'ї та сім'ї в цілому);
- складні способи комунікації та позитивна поведінка в проблемних ситуаціях (можливість спілкуватися позитивно, відверто, а також своєю власною сімейною мовою. У міцному шлюбі подружжя здатне розуміти одне одного з півслова, або навіть без слів, шляхом невербальних засобів спілкування);
- спільне дозвілля (має істотний внесок для динаміки подружніх відносин. Від якості та кількості проведеного подружжям часу разом залежить вектор спрямованості динаміки. Подружжя, задоволене своїм шлюбом, прагне проводити час разом, і отримує від цього задоволення);
- духовну близькість (як найвища досяжна форма партнерства передбачає взаємодовіру та позитивне спілкування. Разом з тим, наявність духовної близькості не означає повної відсутності стресів, конфліктів. Вони присутні, але подружжя знає способи грамотно керувати конфліктами, вирішувати проблеми та спільно справлятися зі стресовими ситуаціями, підтримуючи одне одного);

○ позитивна взаємооцінка (як результат всіх перерахованих вище факторів полягає в умінні заплющувати очі на недоліки партнера і акцентувати увагу на його перевагах і давати йому зрозуміти, що ці якості цінні для сім'ї).

Американськими авторами виділено низку психологічних факторів, що впливають на успішність шлюбу:

- позитивність спілкування та міжособистісних відносин (стосунки страждатимуть через надлишок критики, вимог, образ, образ тощо. Однак найбільш правильним є баланс між двома крайнощами, оскільки відсутність відкритого негативу також може означати, що негативні емоції нарастають усередині діади);

- емпатія (люди схильні почуватися добре, якщо їх партнер посправжньому розуміє їхні думки і почуття, висловлює співчуття);

- наявність зобов'язань подружжя у відносинах;

- прийняття (коли одна людина намагається змінити іншу, він або вона, як правило, зустрічають опір. Тим не менш, дослідження показали, що зміни, ймовірніше, відбудуться, коли подружжя поважатиме і прийматиме один одного такими, якими вони є);

- взаємна любов і повага (підкреслюється важливість того, щоб чоловік і дружина продовжували культивувати любов і повагу один до одного протягом усього їхнього життя);

- управління конфліктами;

- вирішення проблем;

- дружба з партнером, веселе дозвілля один з одним;

- наявність сімейних традицій;

- увага та романтика у шлюбі.

Наявність вищевказаних факторів стабільності подружжя з найбільшою ймовірністю призведе до того, що подружжя буде легко справлятися з важкою життєвою ситуацією, вирішувати конфлікти, причому, в «усталеній» властивій манері, що підходить для обох, ніж ухвалять рішення розірвати шлюб.

Здатність реагувати з емпатичною орієнтацією (особливо у моменти стресу) є одним з провісників міцного шлюбу. Емпатія є одним з найбільш ефективних способів не тільки для вирішення конфліктів, але і запобігання їм.

На додаток до індивідуальних способів поведінки, діадичне (тобто, як пари справляються зі стресом разом) реагування з високою точністю може передбачити функціонування пари, хід розвитку близьких відносин, і стабільність. Як відомо, діадичний копінг спрямований на відновлення та підтримку добробуту обох партнерів шляхом зниження рівня їх стресу, а також шляхом підтримки функціонування пари на основі взаємної довіри, міжособистісної близькості, емоційної включеності.

У зв'язку з цим використання адекватних проблемної ситуації діадичних копінг-стратегій, на нашу думку, стабілізує подружні стосунки.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що жодного з перерахованих психологічних стабілізаторів шлюбу самого по собі недостатньо стабільного шлюбного союзу. Ступінь впливу кожного з них у співвідношенні оцінюється неоднозначно, вивчена на сьогоднішній момент недостатньо і багато в чому залежить від індивідуальних особливостей кожної сім'ї та її соціокультурної власності. Однак, на переконання Д. Майерса, якщо в шлюбі дотримано всіх цих умов, то ймовірність, що подружжя проживе разом до самої смерті, велика [33].

2.3 Особливості партнерських відносин в подружньому житті

Якщо проаналізувати зміни в інституті сім'ї, а також моральних засадах і сімейних цінностях з середини минулого століття до сьогодні, то можна прийти до висновку, що відбулося послаблення як законодавчих норм, так і моральних підвалин щодо цінності шлюбу, виховання дітей, відповідальності за сім'ю загалом, у тому числі й за її матеріальне благополуччя. Крім того, Д. Даллос та В. Роллан, аналізуючи інститут сім'ї до 80-х років минулого століття, констатують значне послаблення впливу норм (у тому числі соціальних) на

необхідність юридичного оформлення шлюбу, збереження його, вступу в інтимне спілкування тільки після шлюбу, а також заборона одностатевих шлюбів. У зв'язку з цим слід зазначити, що в даний час ці норми не лише ослабли, а й взагалі втратили будь-яке значення, за винятком останньої (одностатеві шлюби, зареєстровані державою, дозволені лише в ряді країн, хоча фактично вони існують у всьому світі).

У сучасному суспільстві також знизилася сила переконань щодо необхідності офіційно реєструвати подружні відносини, а також про попереднє співжиття до шлюбу.

Тим не менш, незважаючи на те, що сьогодні прийнятними вважаються як офіційний, так і громадянський шлюб (у тому числі народження дітей у цивільному шлюбі), більшість людей досі обирають традиційний сімейний стиль, що передбачає офіційну реєстрацію партнерських відносин в органах РАГСу та народження дітей.

Під цивільним шлюбом, ми маємо на увазі форму створення шлюбного союзу без належного юридичного оформлення. Цивільний шлюб і співжиття (від англ. Cohabitation) - ситуація, коли дві людини живуть разом, як чоловік і дружина, ми розглядаємо як синоніми. Хоча два десятиліття тому, висновок про синоніми був би неправильним, так як цивільний шлюб розуміється як шлюб, зареєстрований з уповноваженим державним органом, і який виник як альтернатива церковного шлюбу.

Згідно з психологічними дослідженнями, для міжособистісних відносин подружжя, яке офіційно оформило свій шлюбний союз, властиво наступне:

- спільний сімейний бюджет, а також економічне та розважливе ставлення до нього (статті витрачання сімейного бюджету, питання його поповнення – одні з пріоритетних питань партнерів, які перебувають в офіційному шлюбі);

- надання високого значення народженню та вихованню дітей (більшість подружніх пар вважають народження дітей вищою цінністю шлюбу, беруть на себе відповідальність за їхнє фізичне та психологічне здоров'я, виховання,

соціальну адаптацію, усвідомлюють необхідність участі обох батьків у житті дитини);

- теплі довірчі відносини з членами сім'ї, взаємодопомога, взаємовиручка, прояв емпатії, підтримання добрих стосунків із родичами;

- бажання проводити вільний час разом з чоловіком, сім'єю, організація сімейного дозвілля (партнери високо оцінюють внутрішню сімейну комунікацію, виявляють інтерес до захоплень і хобі один одного, а також схвально ставляться до зовнішніх комунікацій діади);

- спрямованість на спільну діяльність партнерів у всіх сферах функціонування сім'ї;

- негативне ставлення до подружньої невірності;

- висока оцінка сексуального життя у шлюбі (разом з тим, інтимна відвертість не вітається і обговорення цього питання з іншими людьми партнери зазвичай вважають неприпустимим). Вони вважають, що романтичні відносини властиві лише в період залицянь до одруження. Після цього, подружжя спрямовано виконання домашніх обов'язків, відповідальне ставлення до сім'ї, народження, виховання дітей;

- прагненням до взаєморозуміння, духовної близькості між партнерами, а також досягнення позитивної атмосфери в будинку;

- традиційний розподіл сімейних ролей (для жінки – забезпечення домашнього затишку, догляд за дітьми; для чоловіка – фінансова забезпеченість сім'ї, квартирне питання, формування та підтримання почуття захищеності).

Більшість з подружжя, які офіційно оформили свої стосунки (особливо в нуклеарних сім'ях), надають негативний відтінок поширеності та доступності розлучення, хоча висловлюють думку про допустимість розлучення за певних обставин і вважають це можливим для себе. Подружжя у цивільних шлюбах вважають розлучення нормальним і прийнятним варіантом припинення стосунків, а в разі розриву партнерства їх більше спантеличує збереження

психологічного комфорту, ніж «незручний» шлюб. Так, для міжособистісних відносин подружжя, які перебувають у цивільному шлюбі, властиво:

- як правило, роздільний бюджет подружжя, матеріальна незалежність;
- надання високої оцінки сексуальним відносинам подружжя та рівного ступеня – подружньої вірності;
- дорожити особистим авторитетом у подружніх відносинах, прагнуть домогтися поваги в очах партнера;
- участь у прийнятті важливих для сім'ї рішень вважають значущою для себе;
- не надавати цінності романтичним залицанням;
- превалювання цінностей задоволення обов'язками, зокрема побутовими. Останні розглядаються як необхідна умова співжиття. Сімейні ролі розподілені часто традиційно;
- для багатьох пар властиве бажання проводити вільний час нарізно;
- багато пар відзначають роль дітей у сімейному житті, але при цьому не для всіх пар сім'я в їх уявленні має бути нуклеарною;
- прагнення до психологічного комфорту, власного благополуччя, недоторканності;
- сімейні та власні досягнення визнають однаково значущими, також їм більшою мірою притаманне прагнення суспільного визнання успіхів у сімейному житті;
- небажання змінювати себе та розвивати такі якості, які могли б сприяти позитивній динаміці подружніх відносин. Разом з тим, вони, як і пари, що зареєстрували відносини, прагнуть взаєморозуміння та емоційної близькості.

Таким чином, цивільний шлюб розглядається в негативному світлі, як свого роду нестійка речовина, яке існує тільки до тих пір, як відносини, що задовольняють.

Відносини між людьми, зокрема між подружжям, мають різні рівні психологічної близькості та віддаленості. Ступінь інтимної близькості виступає

показником наскільки шлюб задовольняє подружжя, чи є відносини гармонійними чи ні.

Подружня близькість (інтимність) характеризується довірчими стосунками, чуйністю, духовним єднанням подружжя, емпатією, взаєморозумінням, позитивним спілкуванням, переживанням Я-МИ, вмінням врегулювати конфлікти та протиріччя. Її ступінь багато в чому визначено мотивацією афіліації. Люди з мотивацією афіліації прагнуть вступити у контакт, з урахуванням свого партнера як рівні, пропонуючи йому ставлення взаємності. Крім того, близькість у стосунках допомагає подружжю впоратися з наслідками стресорів, у тому числі щоденного стресу, зменшує напруженість та тривожність у відносинах, підвищує впевненість суб'єкта у собі, у своїх силах, а також впевненість у партнері, дає відчуття щастя, легкості у стосунках та підвищує задоволеність шлюбом.

Однак прийнято вважати [24], що надмірна близькість подружжя стає «нав'язливою» прихильністю, і призводить до дестабілізації шлюбу, оцінки його як незадовільного, а також до «втоми» від стосунків. Така втома супроводжується прагненням дистанціюватися, рідше проводити вільний час разом із партнером.

За останнє десятиліття близькі стосунки стали темою, що викликає значний інтерес у соціальних психологів. Ця тема в даний час має свій власний журнал - Журнал про соціальні та особисті відносини (The Journal of Social and Personal Relationships), дві організації, присвячені її вивченню, кілька підручників, власний розділ у щорічному психологічному огляді, і власний довідник. Міжособистісна близькість також стала значною змінною у різних дослідженнях.

Такий інтерес психологів до теми близьких відносин, не випадковий, оскільки сама проблематика питання, що вивчається, актуальна для кожного, адже потреба в подружніх відносинах, заснованих на духовній та емоційній близькості, розумінні, єднанні, турботі, тяжінні властива будь-якій дорослій людині.

Згідно з психологічними дослідженнями, у період з двадцяти до двадцяти п'яти років саме кохання виступає для суб'єкта мотивацією вибору партнера та встановлення довірчих, інтимних та тривалих відносин.

Партнерські близькі (інтимні) відносини між чоловіком і жінкою, ґрунтуються на сильних позитивних емоціях, фізіологічно обумовлені сексуальними потребами і виражаються у прагненні бути впевненим у взаємності почуттів. Такі відносини відрізняються вибірковістю та відносною стійкістю [20]. Інтимність у відносинах збільшується згодом через діадичні зусилля партнерів, поділ негараздів та радостей між ними [61].

Слово інтимність походить від латинського «*intimus*», що означає «найглибший». Близькі, ніжні, довірчі стосунки, коли два люблячих суб'єкта вільно спілкуються, діляться досвідом, планами, думками, почуттями, можна назвати інтимними. Інтимність також характеризується відданістю і взаємністю. З іншого боку, інтим як тимчасовий стан (на відміну від процесу, що розвивається) іноді ситуативний, тобто визначається особливим поєднанням обставин, що ведуть до відкритості і не завжди накладають будь-які зобов'язання або заохочують до ніжності. Наприклад, двоє абсолютно незнайомих людей, які сидять поруч у метро, літаку або гуляють з собаками тощо. можуть бути відвертими щодо суто особистих тем, однак, зустрівшись випадково, згодом вони часто дуже соромляться своїх одкровень. Таким чином, говорячи про близькість, неправильно розуміти виключно подружжя/партнерів. За характером стосунків вона може бути між друзями, коханцями, членами сім'ї, незнайомими людьми, сусідами, колегами.

Міжособистісна близькість – динамічна характеристика, ступінь близькості може змінюватися у більшу чи меншу сторону з часом залежно від багатьох обставин. Найчастіше це зумовлено тим, що на очікування та надії кожного впливає проекція ідеальних відносин (у тому числі з конкретним суб'єктом), їхня власна оцінка того, що вони хочуть отримати від даних відносин, а також який ступінь інтимності є комфортним для кожного з них. Якщо суб'єкт відчуває, що подружні стосунки перестали бути інтимними,

або існуюча ступінь інтимності не задовольняє людину, або взагалі виявилася односторонньою, швидше за все він припинить відносини

Сфера інтимності часто ототожнюється із близькістю. Таким чином, деякі автори вважають, що інтимні стосунки багато в чому процес ескалації взаємного саморозкриття, в якому кожна людина відчуває себе ще одне підтвердження про себе, розуміння і турботу про. Огляд літератури щодо інтимності підтверджує, що більшість визначень інтимності сходяться на центральній ідеї обміну чимось потаємним з іншим.

Разом з тим, слід зазначити, що у будь-яких міжособистісних відносинах необхідно вміти зберегти власну особистість, власний простір, оскільки ситуація повного поглинання двох може супроводжуватися невдовзі їх повним усуненням. Завжди потрібно залишати місце для особистого простору, навіть перебуваючи в інтимних стосунках із кимось іншим, і не віддаватися цим відносинам настільки, щоб втратити його. Інтимні відносини, що поглинають більшу частину часу та емоційної енергії, можуть бути дуже радісними, але при цьому залишати мало часу для пізнання самого себе. Такі відносини замість того, щоб приносити задоволення, можуть виявитися неповноцінними. Навпаки, інтимні відносини, сприяють прийняттю себе і самопізнання, стають позитивним елементом життя.

На думку А.А. Кронік та Є.А. Кронік, у кожної людини існують свої межі можливої міжособистісної, емоційної близькості з малознайомою людиною, колегою, другом, людиною, виходячи за межі якої стосунки стають некомфортними та обтяжливими для нього. Спілкування на неприпустимо близькій дистанції спричиняє спад, віддалення, бажання відсторонитися від людини [29].

Дистанція і характер відносин взаємопов'язані. Зміна дистанції впливає на відносини, і навпаки, певний їх характер передбачає той чи інший ступінь близькості між суб'єктами. Психологічна дистанція, об'єктивуючись у відносинах, стає соціально-психологічною, а не лише психологічною.

Тут доречно згадати ідею В.Н. Мясичева, що суб'єктивне ставлення, що виявляється в реакціях і діях, виявляє свою об'єктивність, а індивідуальне психологічне стає соціально-психологічним. Крім того, дистанція визначається ситуацією міжособистісної взаємодії [36].

На ступінь емоційної залученості впливають зовнішні фактори, багато в чому - зайнятість людини роботою, справами, своїми захопленнями, захопленнями - відволікають від постійного «зациклювання» на іншій людині, на стосунках з нею.

На наш погляд, на глибину інтимної близькості, безумовно, впливає також кохання, факт надання моральної підтримки іншому у стресових ситуаціях, вміння подружжя керувати конфліктами, і можливо – позитивно-спрямоване діадичне подолання.

Поняття любові є більш складним явищем і тому характеризується міждисциплінарним характером дослідження. Люди жадають любові, жити для неї, померти за неї, і все ж тільки в останні кілька років, любов стала основним предметом дослідження в соціальній психології.

Любов складається з трьох компонентів. Перший з них є близькість, почуття близькості, яке з'являється у любовних відносинах. Близькість, почуття прихильності або близьких відносин з коханою людиною. Пристрасть - другий компонент любові. Цей термін відноситься до фізичного потягу і сексуальної поведінки у відносинах. Сексуальні потреби є важливими, але не єдиними потребами, які мотивують поведінку людини у стосунках. Наприклад, потреби в самоповазі, прийняття, і приналежність може також відігравати важливу роль. Іноді інтимність призводить до пристрасті; в інших випадках, пристрасті передуює інтимність. Вершиною трикутника любові є рішення/зобов'язання. Цей компонент має короткострокові і довгострокові аспекти. Короткостроковий аспект - рішення про наявність любові або її усвідомлення. Довготривалий аспект - усвідомлення важливості збереження цієї любові [33].

На основі зрозумілого апарату античної філософії та літератури соціолог Джон Алан Лі і психологи Клайд Хендрік і Сьюзен Хендрік виділили три

фундаментальні стилі кохання: *eros* (пристрасть), *ludus* (гра), *storge* (дружба), які, як і основні кольори спектру, поєднуються, утворюючи вторинні стилі кохання.

Як правило, прийнято розрізняти два види любові: любов-пристрасть і любов-дружбу. Любов-пристрасть - стан потужного потягу до союзу з іншою людиною. Пристрасні любителі повністю зануритися один в одного, приходять в екстаз, коли вони шукають любов свого партнера, і невтішні, коли вони втрачають її.

Пристрасть, якою б гарячою вона не була, з часом неминуче згасає. Чим триваліша взаємини, тим більше емоційних підйомів і спадів. Пристрасна закоханість може зберігатися протягом кількох місяців, іноді - кількох років, але ніяка пристрасть не може бути вічною. Охолодження пристрасного романтичного кохання часто призводить до розчарування, особливо тих, хто вважав, що любов є необхідною для шлюбу, і для його стабільності в майбутньому. Любов-дружба: ніжність, яку людина відчуває до тієї людини, життя якої тісно переплетена з власним. Після двох років одруження подружжя говорить про вдвічі меншу закоханість один в одного, ніж у той час, коли вони були молодятами. Після чотирьох років заміжжя відсоток розлучень найвищий у всіх світових культурах. Якщо ж тісний зв'язок продовжується, він стає більш рівним і стійким і навіть зберігає легке романтичне підсвічування. Такий зв'язок Хатфілд називала «любов'ю-дружбою». На відміну від бурхливих емоцій чуттєвого кохання, кохання-дружба «звучить на нижчих тонах» - це глибока і ніжна прихильність.

Грунтуючись на ідеях Д. Майерс, три типи прихильності в шлюбі можна виділити: безтурботну, занепокоєну і ту, що стоїть окремо. Безтурботним людям легше вступати в контакт з іншими, і вони не відчувають особливих мук, коли стають занадто залежними або коли їх покидають. Як любителі, вони насолоджуються сексом в контексті сталих, довгострокових відносин. Тривожно суперечливі люди мають менше впевненості у навколишньому світі і, отже, як правило, є більш присвійні і ревнивіми. Вони

можуть припинити стосунки з одним і тим же партнером кілька разів. Замкнуті особи бояться занадто близьких стосунків і тому менш зацікавлені в їх створенні і легше розлучаються [33].

Ряд досліджень показують, що більшість людей, які прив'язані до когось, відчують себе щасливішими, ніж ті, хто цього не відчуває. Серія досліджень, заснованих на опитуваннях десятків тисяч людей, приходять до того ж висновку: у порівнянні з самотніми, а особливо з розлученими та покинутими, одружені люди відчують себе більш задоволеними життям. Згідно з емпіричними даними, лише 24% дорослих, які ніколи не перебувають у шлюбі, у порівнянні з 39% одружених сказали, що почуваються дуже щасливими. Проте найважливішим не сам факт шлюбу, а якість шлюбних відносин. Люди, які стверджують, що задоволені своїм шлюбом і люблять свого партнера, рідко кажуть, що вони незадоволені або незадоволені життям [33].

Ці дані послужили підставою для включення змінної прихильності до набору психологічних стабілізаторів подружніх стосунків. Емоційні відносини в сім'ї відіграють важливу роль, завдяки якій члени сім'ї відчують себе як одна спільнота, отримують тепло і підтримку один від одного.

Під емоційним тяжінням ми розуміємо суб'єктивне тяжіння до партнера, що характеризується бажанням спілкуватися, бути поруч, оцінка партнера як «привабливої» людини (у фізичному сенсі і з погляду душевної організації) та цікавого співрозмовника.

Численні психологічні дослідження показують, що більшість людей, які мають позитивні почуття до когось відчують себе більш щасливими, ніж ті, хто цього не мають. Тому ми вважали, що такі змінні, як любов, прихильність, емоційне тяжіння може позитивно вплинути на якість подружніх відносин, ступінь задоволеності шлюбом, і, отже, є функціональними стабілізаторами розвитку шлюбних відносин.

2.4 Експериментальне дослідження партнерських відносин на прикладі шлюбних стосунків

Серед індикаторів успішності партнерських відносин є суб'єктивне задоволеність партерів своїм шлюбом. Задоволеність шлюбом сприймається як характеристика суб'єктивної оцінки кожним із подружжя їх як діади, ступінь ефективності функціонування сім'ї у плані задоволення потреб. Задоволеність шлюбом - результат адекватної реалізації уявлення про партнерські відносини в подружжі. Шлюб, в якому чоловік і жінка задоволені своїми взаєминами та удосконалюють їх слід вважати успішними партнерськими відносинами.

Слід описати основні категорії, процедури і методики, що застосовуються в нашому дослідженні. В експериментальному дослідженні брали участь подружні пари.

В ході експериментального дослідження ми застосовували:

- методи теоретичного дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення;
- методи емпіричного дослідження: спостереження, експертне оцінювання, тестування, анкетування;
- методи математичної статистики: описова статистика, порівняння показників вибірок.

Обираючи комплекс методів, ми керувались такими критеріями: адекватність об'єкту, предмету і завданням дослідження, наукова обґрунтованість, відповідність логіці дослідження, інтегрованість та системність.

Експериментальне дослідження здійснювалося у 2020-2021 роках і проходило у чотири етапи.

Перший етап – підготовчий, в якому було визначено актуальність, мету, предмет, завдання, методи дослідження, було здійснено попереднє вивчення об'єкта дослідження. Було застосовано метод теоретичного аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури, періодичних науково-

методичних видань з проблеми дослідження. Результатом стало формулювання робочої гіпотези:

- партнерські відносини передбачають взаємну зацікавленість сторін, повагу та врахування інтересів партнерів. Ці відносини будуються на засадах довіри, поваги, доброзичливості, рівності, свободи вибору. Передбачаються взаємна відповідальність за спільну справу, обов'язковість виконання досягнутих домовленостей та за системність виконання прийнятих у рамках соціального партнерства угод, договорів та рішень.

Другий етап – організаційний. Був розроблений план моніторингового дослідження, який включив в себе завдання дослідження, сформульовані на основі робочої гіпотези. Методами моніторингового дослідження стали спостереження, інтерв'ювання, анкетування, контент-аналіз (див. Додатки).

Третій етап – власне Експериментальне дослідження. Були проведені спостереження, анкетування, тестування подружніх пар.

Четвертий етап – обробка емпіричних даних, аналіз та інтерпретація отриманих результатів. Використовувалися кількісні та якісні методи обробки, статистичні методи (перебування середнього арифметичного значення).

Цілі дослідження передбачали виявлення потреб та очікувань від партнерських відносин в шлюбі.

Опитувальна мережа складалась з 30 сімейних пар.

Статистика показала, що загалом у досліджуваних пар спостерігається середній рівень задоволеності шлюбом, хоча показники емоційної включеності, емоційного тяжіння, розуміння та авторитетності досить високі.

Розкид показників таких змінних як: поваги до партнера, емоційного тяжіння, емпатії також високий, більшість бачать у своєму партнері емоційно привабливу людину, «авторитетність» також знаходиться в групі високих значень.

Кохання та емоційне тяжіння є гарантом стабільних партнерських відносин у шлюбі. Існує безліч випадків, коли середній рівень задоволеності

шлюбом подружжя падає, у випадку, якщо один з подружжя (або обидва партнери) не відчуває почуття любові до партнера, але продовжує з ним жити з різних причин (комфорт, спокій, звичка, почуття відповідальності перед членами сім'ї, моральні принципи тощо).

Знання про почуття чоловіка, його настрої, його цілі та прагнення, життєві цінності, можливість прийняти точку зору і подивитися на світ його очима підвищує легкість у спілкуванні та почуття задоволеності подружніми відносинами. Нездатність зрозуміти сенс повідомлення партнера, неготовність до розуміння емоційного стану партнера, навпаки заважає виробити єдину думку і призводить до дезорганізації спілкування та співробітництва. Крім того, нерозуміння між партнерами, низький рівень несловесної комунікації може бути однією з причин конфліктів у сім'ї. На задоволеність шлюбом також впливають авторитетність та розуміння.

Якщо один партнер впускає, «включає» іншого у власні думки, життя, «своє Я», тим глибoki, інтимні відносини складаються в діаді, збільшується порозуміння, єдність. Чим вище почуття взаємного визнання, відданості, ніжності, які характеризують інтимність у відносинах, тим вище подружжя цінує свій шлюб. Прагнення поділитися з чоловіком своїми почуттями, переживаннями підвищує довіру, інакше кажучи взаємна поінформованість партнерів є основою створення та розвитку дружніх, довірчих близьких відносин, що може позначитися позитивно якості відносин. Рівно, як і, відсутність бажання інформувати чоловіка про свої цілі, наміри, плани є причиною недовірливості, виникнення напруженої атмосфери в сім'ї, зниження рівня задоволеності шлюбом, і, можливо, є однією з причин виникнення конфліктів. У випадку, коли партнер не задоволений відносинами, бажання тісно взаємодіяти і вільно ділитися своїми почуттями і думками з партнером зникає.

Контент-аналіз результатів інтерв'ю дозволив нам зробити такі висновки. Пари, у яких діагностовано високий рівень задоволеності партнерськими відносинами, вважали, що не варто уникати проблем, для вирішення труднощів зусилля повинні прикладати обидва партнери. 15 людей із 30 стверджували, що

під час конфлікту намагаються зрозуміти партнера. 16 респондентів, якщо відчувають емоційну напругу, намагаються не спілкуватись з партнером щоб не спричинити конфлікт. 16 осіб намагаються поважати партнера під час конфлікту, не вдаються до лайливих слів, не перебивають. Дві пари вирішують конфлікт дуже емоційно. 14 осіб пробачають образи партнера.

На запитання: «Якби у Вас попросили пораду, як зберегти сім'ю?» розмірковували про навички керування конфліктами, ефективними способами їх подолання. Багато пар вважають, що для вирішення конфлікту обов'язково потрібно йти на діалог, не підвищувати, намагатись зрозуміти партнера, йти на компроміс.

Проведене нами дослідження партнерських відносин на прикладі шлюбних стосунків дало змогу зробити узагальнюючі результати тих критеріїв які позитивно впливають на партнерські відносини: (Табл. 2.2)

Таблиця 2.2

Ціннісні орієнтації

Рівність та свобода вибору	69%
Довіра в сім'ї	76%
Важливість економічної складової шлюбу	71%
Почуття любові	94%
Важливість ділитись почуттями	50%
Розуміння партнера, як рівного собі	55%
Важливість компромісу	40%
Здатність вирішувати конфлікти	58%
Причина конфліктів, це небажання вчитись на помилках	76%

Отже, важливим критерієм ефективних партнерських відносин є емоційна складова, у випадку з шлюбними відносинами це наявність любові в сім'ї (94% опитаних). Другим, не менш важливим елементом, є довіра (76%). Також

важливою складовою гарних та довірливих партнерських відносин є економічна складова шлюбу, тобто спільне ведення бюджету, обізнаність в прибутках та витратах партнерів (71%). 76% опитаних назвали причиною конфліктів в сім'ї небажання вчитись на помилках.

Отже, дослідження показало, що партнерські відносини передбачають взаємну зацікавленість сторін, повагу та врахування інтересів партнерів. Ці відносини будуються на засадах довіри, поваги, доброзичливості, рівності, свободи вибору. В них передбачаються взаємна відповідальність за спільну справу, обов'язковість виконання досягнутих домовленостей та за системність виконання прийнятих у рамках соціального партнерства угод, договорів та рішень.

ВИСНОВКИ

Партнерство – це неприйнятність авторитарної позиції, домінування однієї позиції над іншою. У рамках партнерської взаємодії як компромісної форми формуються взаємини рівнозначних, демократично налаштованих партнерів з рівною, але різною участю у проектуванні, організації та здійсненні діяльності, що веде до їх особистісного розвитку. Партнерство передбачає персональну відповідальність за вибір. При вирішенні найближчих конкретних завдань партнери виграють або програють, але стратегічно тільки виграють. У зв'язку з цим партнерство має більш широкий спектр стратегій співробітництва, який дозволяє організувати збалансовані взаємини.

Інший важливий принцип - добровільність - реалізується у здобутку особистісних смислів у діяльності та у взаємодії (орієнтованих на особистісний розвиток) та спрямованості особистісного потенціалу кожного партнера на реалізацію спільно знайдених смислів. Добровільність означає тут свідомий, максимально продуктивний та безкорисливий внесок партнера у спільну діяльність.

Шлюбні відносини є фундаментальною підсистемою сім'ї, яка впливає на якість шлюбу. У відповідності з успіхом сім'ї у виконанні своїх функцій, психологи розрізняють нормально функціонуючу сім'ю, яка успішно справляється з її функціями, з хорошою інтеграцією, сприятливим кліматом, і дисфункціональну, де її члени не можуть впоратися зі своїми функціями, конфліктами, де немає емоційної близькості і взаєморозуміння. Кожна сім'я може бути кілька дисфункціональною у певний етап життя.

У кожній сім'ї, як і функціональної, і у дисфункціональній, є свої стабілізатори, дестабілізатори, позитивно чи негативно які впливають динаміку подружніх відносин.

Дослідники визначили ряд психологічних факторів, які впливають на успішний шлюб: позитивність, емпатія, прийняття, взаємна любов і повага,

управління конфліктами, вирішення проблем, дружба з партнером, веселощі один з одним, сімейні традиції, увага і романтика в шлюбі.

У кожної людини існують свої межі допустимої міжособистісної, емоційної близькості з партнером, виходячи за межі якої стосунки стають некомфортними і важкими. Спілкування на неприпустимо близькій дистанції спричиняє спад, віддалення, бажання усунутися від людини. Дистанція і характер відносин взаємопов'язані. Зміна дистанції впливає на відносини, і навпаки, певний їх характер передбачає той чи інший ступінь близькості між суб'єктами. Визначити який рівень близькості/дистанційності найбільше впливає на подружні відносини, рівень їхньої задоволеності.

Формування сім'ї є унікальним, складним і тривалим процесом, який є унікальним в кожній родині. Проте, існують загальні закономірності у розвитку подружніх відносин. Протягом свого життя, будь-яка подружня пара стикається з різними завданнями, поява яких провокує новий етап розвитку відносин. Це безперервна різноманітність завдань створює необхідність переговорів, угод, а іноді і конфліктів між чоловіком і дружиною. Крім того, поява «завдання» саме по собі провокує появу сімейної кризи.

Серед індикаторів успішності партнерських відносин є суб'єктивне задоволеність партнерів своїм шлюбом.

Задоволеність шлюбом сприймається як характеристика суб'єктивної оцінки кожним із подружжя їх як діади, ступінь ефективності функціонування сім'ї у плані задоволення потреб. Задоволеність шлюбом - результат адекватної реалізації уявлення про партнерські відносини в подружжі. Шлюб, в якому чоловік і жінка задоволені своїми взаєминами та удосконалюють їх слід вважати успішними партнерськими відносинами.

Важливим критерієм ефективних партнерських відносин є емоційна складова, у випадку з шлюбними відносинами це наявність любові в сім'ї (94% опитаних). Другим, не менш важливим елементом, є довіра (76%). Також важливою складовою гарних та довірливих партнерських відносин є економічна складова шлюбу, тобто спільне ведення бюджету, обізнаність в

прибутках та витратах партнерів (71%). 76% опитаних назвали причиною конфліктів в сім'ї небажання вчитись на помилках.

Дослідження показало, що партнерські відносини передбачають взаємну зацікавленість сторін, повагу та врахування інтересів партнерів. Ці відносини будуються на засадах довіри, поваги, доброзичливості, рівності, свободи вибору. В них передбачаються взаємна відповідальність за спільну справу, обов'язковість виконання досягнутих домовленостей та за системність виконання прийнятих у рамках соціального партнерства угод, договорів та рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверинцев С. С., Давыдов Ю. Н., Турбин В.Н. и др. / М.М. Бахтин как философ. М. Наука, 1992. 256 с.
2. Андреева, Т.В. Семейная психология. СПб. 2004.
3. Асмолов А.Г. Психология личности: Учебник. М. Изд-во МГУ. 1990. 367с.
4. Астахова В. Свобода выбора и конкурентность. AlmaMater, № 1, 1992. С.13
5. Батаршев А.В. Психодиагностика способности к общению, или, как определить организаторские и коммуникативные качества личности. М.: Гу манит. Изд. Центр ВЛАДОС, 1999. 176 с.
6. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. М., 1979. 318 с.
7. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы. СПб: Лениздат, 1992. 400 с.
8. Библер В. С. Мышление как творчество (Введение в логику мысленного диалога). М., Политиздат, 1975. 399 с.
9. Бубер М. Я и Ты. М. 1993.175 с.
10. Бэрн, Р. Социальная психология. Ключевые идеи. СПб.: Питер. 2003.
11. Вавакина Т. С., Позняков В. П. Типы отношения предпринимателей к деловому партнерству. Личность и бытие: субъектный подход // Материалы научной конференции. М.: Изд-во ИП РАН, 2008. С. 342-346.
12. Варга, А.Я. Введение в системную семейную психотерапию. / Издательство: Когито-Центр, 2011.
13. Варга, А.Я. Системная семейная психотерапия. Краткий лекционный курс. СПб.: Речь. 2005.

14. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. М. 1960. 500 с.
15. Гидденс, Э. Трансформация интимности. Сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах СПб.: Питер. 2004. 208 с.
16. Горська Г. О. Стильовий підхід у педагогічній взаємодії зі студентами // Психологія діалогу і світ людини: збірник наукових праць / За ред. Г. В. Дьяконова, Г. О. Горської. Том 5. Кіровоград: Ф.О-П Александрова М. В., 2015. С. 252-264.
17. Горшкова В.В. Педагогика отношений. Комсомольск-на-Амуре, 1995. 105с.
18. Дорьева, Е.А., Королева, Е.М. Факторы сохранения и завершения (распада) близких отношений: обзор современных психологических исследований // *Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова*. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика. – Кострома: Костромской государственной университет им. Н.А. Некрасова, 2015, Том 21, № 4. С. 112-116.
19. Дружинин, В.Н. Варианты жизни. Очерки экзистенциальной психологии. М. СПб. ПЕР-СЭ. 2000.
20. Екимчик, О.А. Совладание в близких (партнерских) отношениях: стрессоры и стабилизаторы. *Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова*. –2013. № 5. С. 195-198.
21. Знаков, В.В. Психология человеческого бытия и трудные жизненные ситуации. Материалы Междунар. науч.-практ. конф./отв. ред.: Е.А. Сергиенко, Т.Л. Крюкова. – Кострома: КГУ им. Н. А. Некрасова, 2007. С. 35-37.
22. Калугина, Е.Л. Проблемы совладающего поведения в супружеской паре // *Вестник Костромского государственного университета им. Н.А.Некрасова*. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. 2009. Т.15. N 2. С. 200-203.
23. Карабанова, О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: учебное пособие. М. Гардарики. 2005.

24. Королева, Е.М. Психологические стабилизаторы супружеских отношений (при стаже брака свыше 3-х лет) // Ступени роста-2016: тезисы межрег. студ. науч.-практ. конф., Кострома, 28 марта - 27 апр. 2016 г. / сост. и отв. ред. Н.Б. Харчина, Л.А.Исакова. КГУ им. Н.А. Некрасова, 2016. С. 173.
25. Коханова О. П. Дослідження специфіки партнерської взаємодії в процесі фахового навчання майбутніх учителів // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України Проблеми сучасної психології, 2010. Випуск 10 С. 336-344.
26. Кратченко С.Л. Психологи в мире диалога. Вопросы психологии, № 2, 1991. С. 179- 181.
27. Кривов Ю.И. «Экология человеческого развития» Ури Бронфенбреннера. Педагогика, № 8, 1998. С. 100-105.
28. Кричевский, Р.Л. Психология малой группы. / Р.Л. Кричевский, Е.М. Дубовская. М.: Аспект Пресс. 2001.
29. Кроник, А.А., Кроник, Е.А. В главных ролях: Вы, Мы, Он, Ты, Я: Психология значимых отношений М.: Мысль. 1989.
<http://psychologylib.ru/books/item/f00/s00/z00000002/>
30. Крюкова Е.А. Личностно-развивающие образовательные технологии: природа, проектирование, реализация: Монография. Волгоград, 1999. 196 с.
31. Кучинский Г. М. Психология внутреннего диалога. Мн.: Университетское, 1988. 206с.
32. Ломов Б.Ф. Познание и общение. М.: Наука, 1988. 208с.
33. Майерс, Д. Социальная психология. СПб: Питер. 1996.
34. Мельничук І. Я. Надія як рушійна сила розв'язання проблеми клієнта у процесі психологічної допомоги. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки» № 1,2018. С. 128-133.
35. Мельничук І. Я. Психологічні закономірності розвитку партнерських взаєностосунків. Психологічні умови становлення особистості у сучасному суспільстві: збірник наукових праць / За редакцією С. П. Михиди.

Кропивницький: ФО-П Александрова М. В., 2017. С. 178-187.

36. Мясищев, В.Н. Психология отношений. Избранные психологические труды. М: Ин-т практич. Психологии; Воронеж: НПО МОДЭК. 1995.

37. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / за ред. Є. О. Харитонова. 2-е вид., зі змін. та допов. Харків: ТОВ «Одісей», 2007. 592 с.

38. Общение и оптимизация совместной деятельности. / Под редакцией Г. М. Андреевой, Я. Яноушека. Изд.- во Московского ун-та, 1987. 303 с.

39. Педагогическое мастерство и педагогические технологии: Учебное пособие. Под ред. Л.К. Гребенкиной, Л.А.Байковой .3-е изд., испр. и доп.М.Педагогическое общество России, 2000.256 с.

40. Пезешкиан Н. 33-и 1 форма партнерства: Пер. с нем. І Н. Пезешкиан. М.: Медицина, 1998. 288 с.

41. Петровская Л.А.Самоутверждение: пути истинные и ложные. М., 1987.61с.

42. Пов'якель Н.І. Психологічна готовність до партнерства як передумова становлення партнерських відносин при ви рішенні конфліктів // Матеріали Всеукраїнської науково практичної конференції «Проблеми безпеки української нації на порозі ХХІ сторіччя» - Части-на 1. - Київ - Чернівці, 1998. - С. 26-33.

43. Позняков В. П. Индивидуальный и групповой субъекты психических явлений. Личность и бытие: субъектный подход. Материалы научной конференции. - М.: Изд-во ИП РАН, 2008.С. 315-318.

44. Психология личности/ Под ред. П.Н. Ермакова, В.А. Лабунской, Ростов/дону, ЭКСМО. 2008

45. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підручник. Київ: Правова єдність, 2009. 500 с.

46. Руденский Е.В. Основы психотехнологии общения менеджера:

Учебное пособие. М. ИНФРА-М; Новосибирск: НГАЭиУ, 1997. 180 с.

47. Сатир, В. Как строить себя и свою семью. М.: Педагогика-Пресс. – 1992.

48. Сафончик О. І. Деякі питання розвитку законодавства з питань виникнення та припинення шлюбно-сімейних правовідносин. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. Одеса: Юрид. літ., 2011. Вип. 59. С. 277–284.

49. Сімейне право України: підручник / Л. М. Баранова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 239 с.

50. Сімейне право України: підручник / Л. М. Баранова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. 4-е вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2012. 322 с.

51. Сімейний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

52. Скиннер, Р. Семья и как в ней уцелеть. М.: КЛАСС. 1995.

53. Соснин В.А., Лунев П.А. Учимся общению: взаимопонимание, взаимодействие, переговоры, тренинги. М., 1993. 156 с.

54. Татаринцева Г. Методологічні підходи до визначення поняття «партнерство» // Наука молода. 2007. № 8. С. 145-150.

55. Флоренская Т.А. Диалог в практической психологии: Наука о душе. - М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2001. 208 с.

56. Фолошня Д. І. До питання про визначення правових категорій «сім'я» та «члени сім'ї». Від засад римського права до принципів приватного права ЄС: матеріали круглого столу (м. Одеса, 29 трав. 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 79–82.

57. Фромм Э. Иметь или быть? / Общ. ред. и послесл. В.И. Добренькова - 2-е изд., доп. М.: Прогресс, 1990. 330 с.

58. Хорни, К. Проблема моногамного идеала Женская психология. СПб. 1993.

59. Хорни, К. Психология женщины Соч. в 3-х тт. Т.1. М.: Смысл.

1997.

60. Чухрай Н. І. Оцінювання і розвиток відносин між бізнес-партнерами: монографія / Н. І. Чухрай, Я. Ю. Криворучко. Львів, 2008. 360 с.

61. Юнг, К.Г. Брак как психологическое отношение / Конфликты детской души. М.: Канон. 1997. https://cpp-p.ru/wp-content/uploads/2015/08/Karl_Gustav_YUng_Konfliktyi_detskoy_dushi.pdf

ДОДАТОК

Додаток А

Питання інтерв'ю

Чи бувають у вас такі ситуації, коли Ви тривалий час не бачили партнера?

Що ви відчували в цей час?

Чи хотілося б Вам, щоб Ваш партнер змінився? Чи хочете Ви змінити себе?

Ви розвиваєтесь як особистість?

Чи були у вас ситуації, коли Ви думали про припинення відносин розірвання шлюбу?

Дехто вважає, що не варто всім ділитися зі своїм партнером? Ви поділяєте їхню точку зору? Ви часто відверті з чоловіком/дружиною?

Ви волієте вирішувати конфлікт чи перечекати, доки він сам згасне?

Чи намагаєтесь Ви зрозуміти, що відчуває партнер під час конфлікту?

Чи були випадки, за які Ви досі не пробачили партнера?

Чи можна сказати, що Ви з чоловіком/дружиною друзі та партнери?

Чи можна сказати, що у вас із партнером схоже ставлення до почуття обов'язку та задоволення?

У вас багато спільного з чоловіком/дружиною?

Як ви вважаєте, Вам вдалося побудувати відносини, які задовольняють обох партнерів?

Додаток Б

Опитувальник

Опитувальник складається із 45 тверджень, які стосуються взаємовідносин між партнерами у шлюбі.

Тут дано висловлювання про Ваше розуміння свого чоловіка (своєї дружини). На ці питання можна відповісти: "так" (згоден, це так), "ні" (не згоден, це не так), або вибрати відповідь "і так, і ні" (важко сказати точніше). Вибравши відповідь "так", позначте її знаком "+", відповідь "ні" - знаком "-", відповідь "не знаю" – знаком "+-".

Я легко читаю її (його) думки.

Я важко вгадую її (його) настрій.

Я розумію її (його) без слів.

Мені важко передбачити, як вона (він) поводитиметься в тій чи іншій ситуації.

Я добре знаю її (його) смаки та звички.

Мені важко передбачити її (його) думку з того чи іншого питання.

Я знаю, чого вона (він) хоче, чого прагне.

Мені здається, я погано її (його) розумію.

Вона часто дивує мене вчинками, яких я від неї не чекав.

Я добре знаю її (його) переваги та недоліки.
 Її (його) внутрішні переживання залишаються для мене загадкою.
 Я знаю, на що вона (він) здатна (здатна), а на що – ні.
 Я знаю, що для неї (його) важливо в житті.
 Часто з'ясовується, що я неправильно її зрозумів.
 Мені важко сказати, що її (його) може засмутити чи порадувати.
 На мене благотворно діє просто її присутність.
 Мені подобається слухати її (його) голос, дивитися на її (його) обличчя.
 Мене дратують її манери.
 У неї (його) неприємне обличчя.
 Мені подобається спостерігати, як вона (він) ходить працює, сидить.
 Мені неприємні її (його) поцілунки, дотики, ласка.
 Мені подобається її (його) сміх, посмішка.
 Я тяжко переношу розлуку з нею (ним).
 Щось у її (його) зовнішності мені явно не подобається.
 Поряд з нею (ним) я почуваюся легко та розкуто.
 У її присутності в мене піднімається настрій.
 Поруч із нею (ним) я легко втомлююся, дратуюсь, виходжу з себе.
 Я готовий відкласти важливі справи, аби побути з нею поруч.
 Часто в мене виникає бажання відпочити від неї (його).
 Я почуваюся краще, коли вона (він) відсутня.
 Я знаходжу в ній (ньому) багато особистих переваг, за які я її (його) поважаю як людину.
 Серед моїх знайомих та близьких вона (він) – найавторитетніший для мене

Коли мені важко щось вирішити, я найчастіше раджуся з нею (ним).
 Вона (він) легко може мене переконати.
 Я вважаю, що у неї (його) добре працює голова.
 Я цікавлюся тими книгами та фільмами, які зробили на неї (його)
 Вона (він) цікава людина, я з нею (ним) не сумую.
 Я часто критикую її (його) дії та висловлювання.
 Часто вона (він) висловлює слушні та розумні думки.
 Її (його) погляди на багато речей неприйнятні для мене.
 Я дорожу її (його) думкою про мене.
 Я пишаюся тим, що вона мій друг.
 Я рідко погоджуюсь з її (його) думками та оцінками.
 Іноді мені здається, що вона недалеко людина.
 У ній є такі якості, які я хотів би бачити у себе.

Опитувальник задоволеності шлюбом

Опитувальник призначений для експрес-діагностики ступеня задоволеності \ незадоволеності шлюбом: сприйняття себе і партнера, думки, оцінки, установки. Кожному твердженню відповідають три варіанти відповіді:

- а -вірно,
- b – важко сказати,
- с – неправильно.

Уважно читайте кожне твердження і вибирайте один із трьох запропонованих варіантів відповідей. Намагайтеся уникати проміжних відповідей типу "важко сказати", "важко відповісти".

1. Коли люди живуть так близько, як це відбувається у сімейному житті, вони

неминуче втрачають взаєморозуміння та гостроту сприйняття іншої людини:

1. мабуть,
 2. не впевнений,
 3. неправильно.
2. Ваші подружні стосунки приносять Вам:
1. швидше занепокоєння і страждання,
 2. важко відповісти,
 3. радість радість і задоволення.

3. Родичі та друзі оцінюють Ваш шлюб:

1. як вдалий,
2. щось середнє,
3. як невдалий.

4. Якби Ви могли, то:

1. Ви б багато чого змінили в характері Вашого чоловіка (Вашої дружини),

2. важко сказати,
3. Ви не стали б нічого змінювати.

5. Одна з проблем сучасного шлюбу в тому, що все “приїдається”, у тому числі

сексуальні стосунки:

1. мабуть,
2. важко сказати,
3. неправильно.

6. Коли Ви порівнюєте Ваше сімейне життя з сімейним життям Ваших друзів та

знайомих, Вам здається:

1. що Ви нещасніші за інших,
2. важко сказати,
3. що Ви щасливіше за інших.

7. Життя без сім'ї, без близької людини – дуже дорога ціна за повну самотність:

1. мабуть,
2. важко сказати,
3. неправильно.

8. Ви вважаєте, що без Вас життя Вашого чоловіка (Вашої дружини) було

б

неповноцінною:

1. так, вважаю,
2. важко сказати,
3. ні, не вважаю.

9. Більшість людей певною мірою обманюються у своїх очікуваннях щодо шлюбу:

1. мабуть,
2. важко сказати,
3. неправильно.

10. Тільки безліч різних обставин заважає подумати Вам про розлучення:

1. мабуть,
2. не можу сказати,
3. неправильно.

11. Якби повернувся час, коли Ви брали шлюб, то моїм чоловіком (Дружиною) міг би стати:

1. хто завгодно, тільки теперішній чоловік (дружина),
2. важко сказати,
3. Можливо, що теперішній чоловік (дружина).

12. Ви пишаєтеся, що така людина, як Ваш чоловік (дружина), поряд з

Вами:

1. мабуть,
2. важко сказати,
3. неправильно.

13. На жаль, недоліки Вашого чоловіка (дружини) часто переважають його переваги.

1. мабуть,
2. важко сказати,
3. неправильно.

14. Основні перешкоди для щасливого подружнього життя криються:

1. швидше за все в характері Вашого чоловіка (дружини),
2. важко сказати,
3. швидше, у Вас самих.

15. Почуття, з якими Ви брали шлюб:

1. посилилися,
2. важко сказати,
3. ослабли.

16. Шлюб притуплює творчі можливості людини:

1. мабуть,
2. важко сказати,
3. неправильно.

17. Можна сказати, що Ваш чоловік (дружина) має такі переваги, які компенсують його недоліки:

1. згоден,
2. щось середнє,
3. не згоден.

18. На жаль, у Вашому шлюбі не все гаразд.

емоційною підтримкою один одного:

1. мабуть,
2. важко сказати,
3. неправильно.

19. Вам здається, що Ваш чоловік (дружина) часто робить дурниці, каже невпопад, недоречно жартує:

1. мабуть,
2. важко сказати,
3. неправильно.

20. Життя у сім'ї, як Вам здається, не залежить від Вашої волі

1. мабуть,
2. важко сказати,
3. неправильно.

Додаток Г

Тест на задоволеність шлюбом

Тест складається з 16 питань

Бланк тесту на задоволеність шлюбом Ю.Є. Альошиною

1. Як змінилося ваше почуття любові до дружини (чоловіка) за час сімейного життя:

- 1) посилилося;
- 2) залишилося тим самим;
- 3) зменшилось;
- 4) зникло.

2. Якби можна було повернути минуле, то ви:

- 1) не одружувалися б (не виходили заміж) зовсім;
- 2) обрали б зовсім іншу людину;
- 3) віддали б перевагу схожій на вашу дружину (чоловіка) людини;
- 4) обрали б знову справжню дружину (дружина).

3. Чи можна сказати, що у вас дружна сім'я?

- 1) ні;
- 2) скоріше ні ніж так;

- 3) скоріше так ніж ні;
- 4) так.
4. Чи можна сказати, що ви завжди згодні з дружиною (чоловіком) в оцінці більшості ваших друзів?
 - 1) так;
 - 2) скоріше так ніж ні;
 - 3) скоріше ні ніж так;
 - 4) ні.
5. Як часто ви не згодні з дружиною (чоловіком) у тому, які стосунки підтримувати з її (його) та вашими родичами?
 - 1) ніколи не погоджуємось;
 - 2) досить рідко погоджуємось;
 - 3) досить часто погоджуємось;
 - 4) завжди погоджуємось.
6. Чи були у вас конфлікти, що мали серйозні та тривалі наслідки для сім'ї (догляд одного з подружжя і т. д.)?
 - 1) ніколи;
 - 2) один раз;
 - 3) два.
7. Як часто ви буваєте незадоволені тим, як ваша дружина виконує свої домашні обов'язки?
 - 1) ніколи не був задоволений (льону);
 - 2) рідко задоволений (льону);
 - 3) часто задоволений (льону);
 - 4) завжди задоволений (льону).
8. Як часто ви не погоджуєтесь один з одним, коли і на що витратити гроші?
 - 1) завжди погоджуємось;
 - 2) досить часто погоджуємось;
 - 3) досить рідко погоджуємось;
 - 4) ніколи не погоджуємось.
9. Як часто ви дієте один одному на нерви?
 - 1) ніколи;
 - 2) досить рідко;
 - 3) досить часто;
 - 4) завжди.
10. Чи часто вам не хочеться повертатися додому після роботи?
 - 1) так буває майже щодня;
 - 2) так буває досить часто;
 - 3) так буває досить рідко;
 - 4) такого практично немає.
11. Чи з'являються у вас колись думки про розлучення?

- 1) ніколи;
- 2) доволі рідко;
- 3) досить часто;
- 4) постійно.

12. Чи можна сказати, що ви почуваетесь вдома спокійно, затишно?

- 1) ні;
- 2) скоріше ні ніж так;
- 3) скоріше так ніж ні;
- 4) так.

13. Чи часто ви виявляєте ніжність, ласку по відношенню до дружини (чоловіка)?

- 1) постійно;
- 2) досить часто;
- 3) доволі рідко;
- 4) ніколи.

14. Чи часто ваша дружина (чоловік) виявляють ніжність, ласку до вас?

- 1) ніколи;
- 2) досить рідко;
- 3) достатньо часто;
- 4) постійно.

15. Чи хочеться виїхати кудись одному (одній) на якийсь час?

- 1) ніколи;
- 2) досить рідко;
- 3) досить часто;
- 4) постійно.

16. Як ви оцінюєте свій шлюб?

- 1) невдалий;
- 2) скоріше невдалий, ніж вдалий;
- 3) скоріше вдалий, ніж невдалий;
- 4) зручний.